

ПЕЙО
ЯВОРОВ

П

Я

Збірка знайомить читача з творчістю класика болгарської літератури (1878—1914). Неспокійна і чутлива душа, вічний шукач життєвої істини, поет сказав про себе: «Я не живу, ні,— я горю». Його вірші, сповнені глибокого гуманізму, відображають сокровенні надії широких народних мас Болгарії. До справжніх ліричних перлин належать поезії про кохання.

Книжкою твори П. Яворова виходять на Україні вперше.

ПЕРЛИНИ СВІТОВОЇ ЛІРИКИ

ПЕЈО
ЯВОРОВ

ПЕЙО ЯВОРОВ

ЛІРИКА

З болгарської

КИЇВ
ВИДАВНИЦТВО ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ
«ДНІПРО»
1988

ББК 84.4Бл
Я22

*Упорядкування, передмова та примітки
Василя Моруги*

Я $\frac{4703000000-216}{M205(04)-88}$ КУ8.600.88

ISBN 5-308-00197-9

© Упорядкування,
український переклад,
передмова, примітки,
художнє оформлення.
Видавництво «Дніпро»,
1988 р.

«Я НЕ ЖИВУ, НІ,— Я ГОРЮ...»

У болгарській літературі не знайдеться, мабуть, поета, який зазнав би такого стрімкого прижиттєвого злету слави і популярності, як Пейо Яворов. За неповне десятиліття між виходом першої збірки «Вірші» у 1901 році і останньої, четвертої, «Вслід за тінню хмар» — у 1910-му нікому не відомий дрібний поштовий службовець Пейо Тотев Крачолов став визнаним поетом Пейо Яворовим. І то в літературі, де вже гриміли імена Ботева, Вазова, Славейкова...

Немає в ній, мабуть, і трагічнішої разом з тим постаті, ніж цей поет...

Пейо Тотев Крачолов народився 1 січня 1878 року в підбалканському містечку Чирпан. (Це недалеко від епіцентру щойно придушеного Квітневого повстання 1876 року). Через два місяці, 3 березня 1878 року, підписанням Сан-Стефанського договору завершиться російсько-турецька війна, що принесе болгарському народу визволення від османського рабства. А ще через три — Берлінський конгрес прийме рішення про розчленування Болгарії...

Дитячі роки майбутнього поета, у родині якого глибоко шанували імена героїв національного

визволення — В. Левського, Х. Ботева, Л. Каравелова, — припадають на період піднесення всенародного руху за возз'єднання рідних земель. В цей же час у Болгарії активно формуються молоді соціалістичні сили. Ідеали соціальної правди і справедливості легко знаходять відгук у чутливій душі пловдивського гімназиста. Тож коли п'ятнадцятирічний юнак, змушений через нестатки покинути навчання, влаштовується на роботу в поштово-телеграфній станції рідного містечка, він очолює місцеву партійну групу, активно займається пропагандою соціалістичних ідей, виступає зі статтями у пресі.

Однак соціалізм юного Крачолова, густо замішаний на народницьких утопіях, — то сплеск молодих емоцій, а не глибокі ідейні переконання. Не знаходячи опори у ворожій його мріям дійсності, в якій усе «таке підле, таке дріб'язкове, що людина мимоволі починає ненавидіти своє життя», поет витворює власний світ. Вибудований з піщинок солодких мріянь, він крихкий і ненадійний, тож найменша житейська хвиля, навіть ще й не хвиля, а підмив, поволі підточує і руйнує його.

Перші тріщинки в стінах міражного замку спричиняє вимушений розрив Пейо з друзями, ідейними однодумцями: юного службовця перекидають у Сливен, згодом у Стралджу; нарешті, з вересня 1898 року і до переїзду в Софію (1900) він працює у маленькому причорноморському селищі Анхіало.

Поглиблює ті тріщини, очевидно, і відчай: вірші, які розсилає по редакціях юний поет, на той час

автор уже опублікованих соціальних реляцій «Перед тюремним муром» та «Весняна скарга орача» (пізніша назва «На ниві»); осідають там без руху.

Не без вагань надсилає він вірші «Песимістові», «Шаленці» та «Мене, любко, не кохай...» до журналу «Мисль», який видається у Софії впливовим літературним колом під аналогічною назвою. Законодавцем поетичної моди в цьому журналі, редагованому найвідомішим на той час літературним критиком К. Кристевим, є сам Пенчо Славейков, незаперечний авторитет, тонкий і вимогливий поцінувач поезії, особливо небайдужий до творів, написаних у дусі народної пісні.

Публікація надісланих (а згодом — і інших) віршів у найсоліднішому виданні була не тільки підтримкою, що допомагала пережити ненависну службу, але стала й початком стрімкого злету популярності поета. Вона дала йому впевненості у своїх силах. Пізніше це підтвердить і сам Яворов, згадуючи, як окрилила його надіслана доктором Кристевим у Анхіало листівка із захопленням відгуком на «Каліопу»: «Якщо Кристев зробив щось для мене, то воно в цій листівці».

Лірична поема «Каліопа» написана наприкінці листопада 1899 р., а вже в січні наступного року з'являється на сторінках «Мислі». Яворов стає поетом «Каліопи».

Ця поема — унікальне явище в болгарській літературі. За поетичною майстерністю — багатством звукопису, розкованістю рим і ритміки, мелодій-

ністю вірша — поряд можна поставити хіба що «Легенду про блудну царівну» іншого видатного болгарського майстра Димчо Дебелянова.

Слід іще раз підкреслити, що це порівняння може бути застосоване лише до рівня версифікації: якісь паралелі між різностильовими шедеврами, створеними під протилежними поетичними зодіями, проводити небезпечно. Окрім, хіба, уточнення, що в похмурі декадансні замки «Блудної царівни», зведені ніжним романтиком уже тоді, коли його великий попередник закінчив свій поетичний шлях (після 1910 р. Яворов не пише віршів), не міг не проникати через «Каліопу» цілющий подих народної пісні.

Унікальність «Каліопи» в тому, що вона не лише формально, а й змістовно, за внутрішньою структурою замислена і здійснена як музичний твір. Це твір, по суті, неперекладний. Точніше, він підлягає перекладу тією ж мірою, якою підлягають йому, скажімо, вірші П. Тичини періоду «Сонячних кларнетів». Разом з тим він передбачає безліч переспівів, чому сприяє і традиційність сюжету, використаного далеко не лише Яворовим.

До речі, в самій болгарській поезії «Каліопа» породила безліч наслідувань (так само, як і пародій); втім, тут причина навіть не в оманливій доступності легкого і красивого розгортання теми, а передовсім у надзвичайній популярності цієї поеми.

Того ж таки 1899 року в третьому номері «Мис-

лі» виходить знаменитий вірш Яворова «Вірмени». Поставлені — навіть у часі! — поруч з ліричними поезіями, ці два твори неперевершеного майстра сокровенної сповіді переконливо демонструють величезні і різносторонні поетичні можливості автора, здатного не лише на найрізноманітніші жанрові, але й емоційні перевтілення. «Вірмени» є рідкісним, хоча не єдиним зразком нехарактерного для Яворова жанру ораторсько-патетичної поезії, в якому не виступає головним героєм ліричне «я». Твір, як і багато інших віршів поета, написаний під впливом живих вражень: працюючи в Стралджі, він був безпосереднім свідком трагедії біженців, уцілілих після придушення вірменського повстання 1896 року в Османській імперії. Але було б помилкою вважати його продуктом лише прямих вражень і відтак оцінювати за номінальною вартістю, визначеною заголовком. Поетична картина конкретних спостережень разом з тим несла в собі широке соціально-філософське узагальнення. Поневіряння вірменських біженців будили у поетовій уяві асоціації, пов'язані з глибокими особистими переживаннями, які так чи інакше накладуться на рядки вірша. Час між подіями, що надихнули твір, і його народженням (вірш написаний уже в Анхіало) був сповнений дум і тривог. Яворова хвилювала доля пригнобленого люду в Македонії; на вівтар звільнення його поет готовий був покласти власне життя. Тому-то абсолютна тематична і часова конкретизація вірша не суперечила сприйняттю читачем

твору як вияву співчуття до всіх пригноблених народів. Тому-то саме вірш «Вірмени» неодноразово передруковувався у македонських революційних листівках, хоча подібної теми засягає і ряд інших творів Яворова, ближчих за своєю географією до подій у Македонії. Здається, сам поет усвідомлював, що він вклав усю силу свого дієвого співчуття до гноблених і гнаних, усе полум'я душі своєї саме в цей вірш...

Твір дав критиці реальну підставу на повен голос заговорити про духовну близькість П. Яворова до його геніального попередника Х. Ботева.

Спорідненість душ і талантів двох велетнів болгарської поезії підкреслюється спільними рисами їхньої поетики, зокрема глибоким драматизмом, пристрасністю, відкритою сповідальністю. Ця спорідненість виявляється і в тяжінні Яворова до віршів соціального спрямування, у його прагненні відгукнутися на найболючіші події свого часу; воно невіддільне від його творчості, оскільки є внутрішньою потребою поета. Іскра соціального протесту проскакуватиме між рядками його віршів навіть у часи найглухішої самоізоляції від суспільства, коли слово перестане бути для нього «зброєю іскристою», коли, зневірившись у доцільності боротьби за справедливість, поет нагортатиме з уламків тієї зброї Голгофу гордого страждальця-самітника.

Він не міг назавжди закритися од світу уже хоча б тому, що в ньому вирували пристрасті, час від часу зриваючи дбайливо припасовані заслінки.

І тоді в душу поета знову вривався світ з його проблемами, тривогами, з його печальми і бідами. Хіба не свідченням того є вірш «Вітчизна», написаний уже після минушого захоплення символізмом, у передостанній рік активного поетичного життя Яворова?

«...Це якийсь тупий біль... Я відчував той біль і шукав виразу того страждання...» — пояснювати ме згодом Яворов причини написання вірша «Град», який вийшов друком наприкінці 1900 року. Глибоко зв'язаний з болгарською поетичною традицією, вірш вростає у найщільніші пласти народного буття. Втім, «вірш» у даному випадку чисто умовне визначення, яке можна застосувати хіба щодо форми твору: це той випадок, коли катрен несе у собі більше смислово-емоційне навантаження, ніж цілий роман. Поет Атанас Далчев назвав «Град» «найсильнішим зображенням села в нашій ліриці, рівне якому можна знайти хіба в найкращих прозових творах». Скупий на похвалу ерудит Пенчо Славейков заявив, що не знає у світовій літературі твору, подібного до «Граду»...

Якщо «Град» — вершина соціальності в ліриці Яворова, то створену вслід за ним «Ніч» можна назвати вершиною сповідальності. Написаний у стані глибокої душевної кризи, викликаній соціальними потрясіннями і підсиленої хворобою, твір проймає душу пронизливим трагізмом, оголеністю нерва громадянської совісті поета. Сприймання цього психологічно складного твору полегшує чіткість

його композиційної структури, яка допомагає виділити з кошмарних видінь і марень реально окреслені образи вітчизни, матері і коханої-мрії.

Втім, побіжний аналіз мало що додасть до розуміння вірша, в якому кожне слово, кожен знак несе певний, саме передбачений поетом відтінок почуття, смислу: недарма ж він зазнав чи не найбільше переробок уже в процесі написання. Але сприйняттю його як твору гранично щирого, відкритого допомогло б розуміння особи самого автора.

Крізь літа непросто побачити людину, збагнути, якою вона була. Невблаганний час-будівничий перемальовує її портрет, накладає свій відбиток. Цинічніше спрацьовує зіпсований телефон чутки, зумисна намова чи, навпаки, підсолоджена похвала. І тоді добродичинець перетворюється на злого генія, а зловмисник стає правдоборцем...

Про Яворова написано сотні статей, десятки монографій; ще за життя поета була зроблена спроба написати його психологічний портрет. І все ж навряд чи знайдеться в болгарській літературі бодай один поет, навколо особи якого точилися б такі затяті суперечки. Причому з граничною, сказати б, амплітудою: од прижиттєвої канонізації до відвертих спроб очорнити Яворова-митця, Яворова-людину, поставити його поза законом. Звісно, належать ці спроби не лише різним «ентузіастам», але й різним епохам.

Неоднозначність постаті Яворова в болгарській літературі пояснюється і глибокою своєрідністю

його характеру, яка виявила себе з дитячих літ. Спробуймо відтворити портрет Пейо за спогадами його найближчих. «Дуже похмурий був, неговіркий»,— це слова матері. «Він був неземним»,— стверджувала сестра. «Сундук під замком!»— гнівався часом батько, не витримуючи мовчазної замкненості сина.

Разом з тим вчорашнє похмуре хлоп'я з циганськими очима стає центром чирпанського партійного осередку, ділиться останнім зі своїми рідними, заводить щире приятельство з вірменськими біженцями...

Може, він оживав у ділі, якому співчував, у яке вірив, у мрії, яку носив у серці? Може, його розривала безмежна любов, що хотіла обняти і зігріти увесь світ, але натикалася на шпичаки і, стікаючи кров'ю, сама змерзала і грубішала?..

Втім, поет лишає для суду віків «речові докази» — відбиток своєї душі на всьому тому, чого вона торкнулася, по якому можна упізнати і його самого. Надто такого, як Яворов, що мусить відкрити свою душу, аби вона не задихнулася у почуттях, сумнівах, сум'яттях,— хоча б віршам. Тим паче, у найтяжчі хвилини; тим паче, у сповідях перед найближчими, найріднішими, хто зрозуміє і не висміє, і не продасть. Перед матір'ю — «О, не запитуй...» — коли після придушення селянських бунтів 1900 року руйнувались ідейні опори правдолюбамрійника. Перед сестрою — «Моїй сестрі». Це — після розгрому Іллінденського повстання 1903 року

в Македонії, коли надовго, майже до кінця днів, було втрачено віру в доцільність соціальної боротьби...

А хіба отой блукалець, трішечки неземний, з числа тих, до кого «світ не є прихильним», — хіба то не портрет самого автора («Дивак»)? А вдивімося, яке сум'яття охоплює ліричного героя (читай — автора), які протиріччя роздирають його, коли в ньому, очужілому, міченому печаттю зла, з'являється надія на відродження під сонцем юної любові («Молитва»)! Коли на сторожу цієї любові він закликає вселюдську совість — матір. Яка бажана і яка страшна для нього самого ця любов! Це не натхненне пушкінське «Я помню...», не со-сюринське печально-категоричне «Я б і славу свою проміняв...», це не есенінське «чувствєнная вьюга», не ніжне тичинівське зітхання «О панно Інно...». Це воістину стогін озлобленої стражданнями і невдачами, та все ще спраглої душі...

«Ніч» як твір багатопластовий, що сягає глибоких душевних переживань, дасть витоки багатьом різноплановим поезіям Яворова. З її нечітких сновидінь виростуть химери віршів, позначених впливом символізму і декадентства; з неї виповзе «чудовисько» — вампір соціальних гризот поета. Через «Ніч» у пізніші його твори скапуватиме отрута озлобленості, гіркота і сарказм (пригадаймо Шевченкове «...І тепер я розбитеє серце ядом гою...»).

Кожен вірш поета — реакція на певну подію, прагнення відстояти свою точку зору на те чи інше

явище. Ми, можливо, не звернули б особливої уваги на вірш «Погасло сонце» (1905) як на твір звичайний, посередній у поезії Яворова, якби він не відбивав усієї трагедії поета, пасинка своєї непривітної епохи. Адже відверте заперечення образів ботевського «Хаджі Димитра» (згадаймо: «Вечір настане — місяць засяє, небо засвітить, золотом ткане...» — переклад Д. Павличка) — це не достеменна пародія, не просто їхнє переосмислення з позицій, характерних для поезії символізму, які на той час займає Яворов. Це не лише полеміка зі своїм учителем, банальна спроба заперечити його чи ревізувати своє ставлення до творчості великого предтечі, а заразом — і до власної. (Бо у Яворова, причому уже визнаного, зрілого поета, є і інші, протилежні приклади перегуку з поезією Х. Ботева. Так, переписуючи «Весняну скаргу орача», він мелодійно доближує у ньому картину природи до тієї, що її поет-революціонер подає у «Хаджі Димитрі»).

Ботев був постійно присутній в уяві Яворова як глашатай визвольної боротьби, як немеркнучий, хай, може, і ревно-лоскітний приклад послідовного поета-революціонера. По суті, здружена двійка борців за визволення Македонії Гоце Делчев — Пейо Яворов значною мірою повторює своїх попередників — апостола визволення Василя Левського і поетичного глашатая його ідей Христо Ботева.

Отож картина, де «погасло сонце, місяця немає», де кровожерливе чудовисько нависло над безсилим ліричним героєм, — це ще і полеміка з пісною

міщанською епохою, що не давала Яворову можливості досягнути тієї єдності слова і діла, яку він бачив у постаті Ботева і яка привела його самого в чоту Гоце Делчева. Свій порив до героїчного він «розконспірував» у самій назві циклу спогадів тих літ, надрукованих у 1905—1908 рр.,— «Гайдуцькі прагнення» (розрядка моя.— *В. М.*). Але в епоху старомодних і новонароджуваних обивателів героїчне вигляділо таким же неприродним і потворним, як герой Д. Свіфта в очах ліліпутів. Не випадково ж і романтичні «Гайдуцькі пісні» деякі сучасники Яворова їдко порівнювали з розмахуванням бутафорської шаблею...

Але повернімося у лютий 1901 року. Тоді у коротку перерву між напруженою роботою над «Ніччю» вривається прекрасна романтично-сентиментальна балада «Завзятий Павлета і юна Агліка».

Читач, незнайомий з історією написання цього вірша, навряд чи запідозрить у ньому бодай найменшу штучність, нарочитість, не кажучи вже про заданість. А тим часом вірш є результатом закладу між П. Яворовим, П. Славейковим і К. Кристевим, що виник після дискусії про те, як треба писати в душі народної пісні. І з'явився він тієї ж таки ночі, коли виникла суперечка.

У цьому вірші — увесь Яворов-лірик із його винятковою майстерністю, глибоким знанням народної пісні і неабияким даром проникнення в іншу долю, злиття з душею ліричного героя.

Схильність до імпровізації аж ніяк не заперечує

наполегливої роботи поета над рядком. Переконливо демонструють її численні варіанти творів Яворова. Характерний у цьому відношенні вірш «Весняна скарга орача» — один із перших опублікованих творів вісімнадцятирічного поета. Через чотири роки, готуючи збірку, автор фактично повністю переписав його.

Звичайно, до необхідності вдосконалення вірша підводила самокритичність, вимогливість автора, який на той час стає зрілим майстром, справжнім віртуозом поетичної форми. Проте не слід забувати й умов, за яких переписувався твір. То був час, коли селянські виступи 1900 року ішли на спад, коли розвіялись ілюзії на близьку перемогу в соціальной боротьбі. Загострюючи драму героя-трудівника, змушеного, наче Сізіф, до кінця днів котити нагору камінь тяжких страждань, поет робить його монолог різкішим і суворішим, вивільняє вірш від елементів соціального сентименталізму. Останнє, до речі, зумовило й заміну назви твору («На ниві»).

Треба, однак, зауважити, що пізніші доробки не завжди йшли на користь віршам. Настрєєвість поета, спонтанність його натури накладалася і на характер внесених змін. Доопрацьовуючи або переписуючи рядки, він часом покаєнною рукою приглушував власний же крик, що вирвався з глибин тонкої вразливої душі. Так сталося, зокрема, з віршем «Біля домашнього вогнища», який був прямим відгуком на розправу над селянами у селах Шабла

і Дуранкулак (недарма ж Яворов друкував його з підзаголовком — «Сучасна історія», а пізніше, у 1904 році, — «Дуранкулацька історія»). У пізніших редакціях поет знімає прив'язку до конкретних подій, чим послаблює твір, позбавляючи його трагізму братовбивства. Так само, до речі, знімає він цю прив'язку і у вірші «Травень», що у першому варіанті мав назву «Травень — 1900».

Втім, було б неправомірно пояснювати такі переробки лише настроєвістю поета. Без сумніву, позначився на них і вплив символізму, схилиючись до якого, Яворов свідомо чи несвідомо стирає, пригашує особливо виразні штрихи романтико-революційних, народно-демократичних тенденцій, характерних для його творчості.

«Ніч», як і ряд інших поезій Яворова, у яких з лермонтовськими віршами перегукуються не тільки мотиви, а часом і самі назви, наснажила думку про особливий вплив М. Лермонтова на болгарського поета. Очевидно, і тут, як у випадку з порівнянням творчості Т. Шевченка і Х. Ботева, «мова може йти не про мистецьке запозичення, а про спорідненість талантів» (Д. Павличко). Справді, хіба не знайдемо у творах Яворова мотивів, спільних, скажімо, із «Зів'ялим листям» І. Франка чи соціальною поезією П. Грабовського? Або ще в інтимній ліриці — з поезією Ронсара? А «Пісня пісні моїй» — чи не звучить вона своєрідною антитезою до відомого вірша Беранже «Реставрація пісні»?..

Після «Ночі» Яворов на тривалий час відкладає

своє поетичне перо. Чому? Адже завдяки сприянню «Мислі» він уже в столиці (все-таки, як бачимо, не лише листівкою-відгуком допомагав поетові Кристев). Він — на вершині слави: про нього пишуть найавторитетніші критики; не хто інший як Пенчо Славейков виявляє свою прихильність до нього. Більше того: ця вершина нагорнута не прибічниками «Мислі»: в її основі — всенародне визнання. А хіба може не тішити самолюбства те, що захоплені голоси лунають навіть зі стану літературних суперників, що навіть «великий чужак» І. Вазов, хай скупо, але прихильно відгукнувся про нього? Чого б іще бажати для вдоволення літературних амбіцій!

Проте Яворов — далеко не «чистої води» честолюбець. Так, його ваблять спокуси, які відкриває співробітництво з «Мислю», чиї естетичні ідеї йому довірено реалізувати у віршах. Але поетові ще чужі канони холодного естетизму, до яких саме тоді круто повертає «Мисль», проголошуючи анафему вчорашнім своїм спільникам і супутникам (у тому числі й Вазову). Данину літературній моді він сплатить кількома роками пізніше. Внутрішньо чужі йому і ті літературні кумири, що їх він побачив зблизька: «...блаженний той, хто може таких щасливих обминути...» («Воістину щаслив»).

Солодко, звичайно, вірити намірам зробити його прапором поезії. Од такої перспективи іноді голова йде обертом; тоді мимоволі втягуєшся у навкололітературну боротьбу, хоча бачиш ціну їй, хоча від

того на душі стає ще бридкіше. Солодко вірити, але... над вершиною Яворова усе-таки майорить прапор його «хрещеного батька» (саме Славейков дав Пейо Крачолову псевдонім). Наївно допускати, що навіть доброзичливий покровитель, сягнувши zenіту слави, виявить таку поблажливість, аж візьметься підносити чиясь ім'я вище власного. А ще ж треба дбати про інтереси свого літературного кола. Тож коли Пенчо Славейков напише передмову до другої збірки поета (1904 р.), зміст якої мало відрізнятиметься від змісту першої (адже у період між ними Яворов майже не пише), акценти в ній будуть розставлені таким чином, що доброї слави поета вона не піднесе. З неї не вийде прапора чи навіть банального полотнища для дражніння літературних суперників; вона стане скоріше шторою, що відділятиме поета від мас і відштовхуватиме від нього. Може, і цю «штору» згадуватиме Яворов через десяток літ, коли декларуватиме вірність своїй «першій любові» — соціалістичним ідеям?

Можемо здогадуватись про причини мовчання, вдивляючись у особу автора. Прочитуємо їх і в самій «Ночі», в цьому надривному маніфесті соціальної поведінки поета. Він не хоче бути «блудним сином» для своєї вітчизни; він клянеться «кров'ю начертати хрест», що «для духу волелюбства явити зможе вічну путь». І разом з тим його ідеал (ні, це не лише ліричний ідеал!), «мрія його мрій» — «стомлена, тремтить од жаху», у неї «мов крижані, холодні руки, лице в сльозах, кривавих ранах». Куди

втекти з нею? Куди подіти себе? У вигаданий рай, у якусь міражну країну спокою і блаженства? Але ж дійсність зриває завіси захистку...

Поет ще прагне гармонії слова і діла, шукає такого «кипіння почуттів і пристрастей, в яких душа омиється від напластунів дріб'язкового житейського пилу». Він шукає віри, яка б повернула його до життя. «Мій внутрішній світ в руїнах,— зізнається Яворов у листі до друга.— Якщо не знайду релігії, яка б надихнула мене, я пропав».

Такою релігією стає для нього боротьба за визволення Македонії на боці створеної ще 1893 року внутрішньої Македонсько-одринської революційної організації. З головою поринає він у вир бурхливих подій: перебуваючи кілька разів протягом 1902—1903 рр. безпосередньо в Македонії, редагує газети, бере участь у збройних сутичках. Повертаючись до Болгарії, гаряче захищає македонський національно-визвольний рух у своїх публічних виступах.

Байронізм Яворова багатьом у князівстві явно не до душі. А надто — заводіям шовіністичного великоболгарського Верховного македонського комітету, який мав на меті приєднати Македонію до Болгарії. Та поетові це байдуже. Мало цікавлять його і захоплені відгуки на щойно видану першу збірку. Для нього не існує ні хули, ні хвали; він забув навіть про вірші. «Македонія мене надихала на діла, а не на поезію; тобто, поезію я міг вкладати вже у справу, а не у вірші...» За два роки поетичний зошит Яворова поповнюється лише «Гай-

дуцькими піснями» та віршем «Вигнанці». Але революція, трагічним фіналом якої було Іллінденське повстання, зазнає краху, гинуть друзі поета, і серед них — Гоце Делчев... І світ Яворова, над зведенням якого він працює з такою відчайдушною рішучістю, що її не зупиняв навіть посвист куль, знову перетворюється в руїни.

З-під уламків цього світу поет виходить, за його словами, з «другою душею». Безсила боротися зі злом, розчарована у високих ідеалах, ця душа готова замкнутися в собі, відділитися від навколишнього «глибокими прірвами» своїх внутрішніх болінь і переживань. Та все ж бентежні ламентатії — написані протягом 1904 року «Заповіт», «Воістину щаслив», «Друзі», «Моїй сестрі», «Даремний, мамо...», «Прагнення» (тоді ж виходить нарис про Гоце Делчева), — належать ще не їй. Ці вірші ще не можуть беззастережно оцінюватися як такі, що формувалися під знаком поетики індивідуалізму. Хоча Яворов внутрішньо визрів для її сприйняття. Та й об'єктивні причини підштовхують його на хиткий «місток декадентства»: це якраз час активного проникнення у болгарську літературу західного модернізму. Сприяє цьому і середовище буржуазних естетів, у яке входить поет, і його служба (майже чотири роки — в Народній бібліотеці, а з 1908 по 1913 рік — драматургом Народного театру), що відкриває йому двері для закордонних відряджень, а отже, і можливість безпосереднього знайомства із західною поезією. Тож поява деяких

типових шаблонів символізму в поезії Яворова, передусім, у виданій 1907 року збірці «Безсоння» — закономірна. На вірші поета останніх літ глибоку тінь кидає похмурий силует отого двійника, що невиразно проглядався уже в першій збірці. Але сильний поетичний талант, здорові паростки живих людських почуттів пробиваються крізь холод абстрактних образів, зовнішньодраматичних, декламаційних інтонацій навіть у віршах, які критика відносить до типово символістичних (а таких у Яворова набереться заледве десяток). Що вже говорити про інтимну лірику, народжену високим і трагічним, повним непорозумінь коханням Яворова до сестри поета П. Тодорова (четвертого зі «стовпів» «Мислі») — юної Міни. Це почуттям до неї виплеснуто згадуваний уже вірш «Молитва». Покликавши любов («не бійся і прийди»), поет ще раз пробуватиме відбудувати свій світ («для нас для двох і світ новий, і храм»), але рання смерть коханої, яка була для Яворова «єдиним зв'язком із життям», зруйнує його недобудованим. Повернення до руїн цього світу, серед яких підносяться прекрасні колони любовної поезії Яворова, зумовить написання соціально-психологічної драми «Біля підніжжя Вітоші». Та це буде пізніше, 1911 року, коли він уже відійде від поезії.

Тим часом, збиваючись на манівці модернізму, спотикаючись об невдачі позірні і реальні, які він переживає однаково хворобливо, стомлений і розчарований (хіба скажеш, що «В час блакитної

імлі» продиктовано почуттями і переживаннями людини, яка тільки-но переступила поріг свого тридцятиліття!?), Яворов знову борсається у пошуках свого шляху. Одруження у 1912 році з Лорою Каравеловою, представницею однієї з найреспектабельніших болгарських родин, не приносить йому душевної рівноваги. Поріднившись із вищим світом, він ізолюється від оточення дружини, живе осібним життям. Що це — поза гордого і незалежного страждальця, перенесена з поезії символізму в дійсність? Чи страх загубити свою індивідуальність, утопивши її в ситому достатку? Чи смутний поклик високих поривань бунтівної юності? А може, ще й те, що тут, у вищому світі, його і не сприймають інакше, як плебея, гайдамаку, тільки й здатного на те, щоб уже через два дні після одруження знову податися у повстанські ліси, а потім — на фронті Балканської війни?..

Сумніви, пошуки, борсання... Але, здається, прояснюються творчі виднокола. Друга п'єса Яворова «Як завмирає відлуння після грому» (1912) засвідчує серйозні наміри автора у новому для нього жанрі. Слід гадати, що з драматургією пов'язана ще одна, остання спроба відбудувати свій світ. Восени 1913 року він ділиться з професором Софійського університету Златаровим задумом нової драми: «Я дам такий тип капіталіста, що і дух Маркса буде задоволений... Соціальної поезії хочуть від мене: я дам їм справжню соціальну драму, хай бачать, чи зрадив я свою стару любов...» Це відкрите

«Іду на ви!» буржуазній дійсності прозвучало незадовго до того, коли поет, приголомшений самогубством дружини, і сам вирішує звести рахунки з життям. Куля зачіпає зоровий нерв і Яворов майже сліпне; спроби повернути йому зір закінчуються невдачами. А тим часом недруги, застерігаючи відродження бунтаря, підігрівають підлі чутки, готують відверту розправу над ним...

Зацькований звинуваченнями у вбивстві дружини, морально і фізично зломлений, самотній і нужденний, 29 жовтня 1914 року Яворов випиває отруту і для певності стріляє собі в голову...

Вогонь, запалений племінкою душею Пейо Яворова, не зблід і нині, на осяяному десятками нових світил літературному небосхилі останньої чверті століття. Зарубіжні театри звертаються до драматургії Яворова; різними мовами звучать його вірші. Початком відродження широкого інтересу до поезії великого болгарського художника за рубежем стали шістдесяті роки, коли одна за одною у дев'яти країнах світу десятками мовами виходять його поетичні збірки.

Перша спроба представити Яворова-поета українському читачеві окремим виданням є п'ятнадцятою за межами його батьківщини. І, треба сподіватися,— не останньою...

Василь МОРУГА

ПОЕЗІЇ

ВСЛІД ЗА ТІННЮ ХМАР (1914)

КАЛІОПА

I

«Хлопче, хто тебе зурочив?
Все надвір глядиш спідлоба!
Дідько очі скособочив:
з чересла ми швайку робим.

Що куєм — леміш ратаю
чи кільце тобі до носа?
Вже вугілля дотліває,
ти ж на двері зриш скоса!..»

Як легесенька пір'їна,
злинув молот півпудовий,
по металу б'є хлопчина
чорнобровий та бідовий.

«Гех-гах! Дзень — брязь!» —
не вгаває.

То коваadlo звуки творить.
Міх посопує, зітхає,
далі — молотові вторить.

Іскри роєм — як зі жмені
зорі сиплються додолу,

язики мигтять вогненні
по залізному півколу.

«Гей, юначе!..

Геть вагання!..»

Буркотун старий хай лає!
Хлопець — трепетне чекання —
знов на двері поглядає.

«Гех-гах! Дзень — брязь!

Дзвони — блиски...

Калі-Калі-Каліопа!» —
Це коваadlo сміху бризки
сіє, міх надривно шльопа.

«Гех-гах! Дзень — брязь!»

Боже милий,
то коли ж зоря засяє?..
Хлопець б'є... Згасають сили...
Буйну голову схиляє.

Не у небі сонце сяє
для зухвальця молодого:
з-за фіранки він чекає
сонця любого, яснбого.

II

За лісами, за горами,
що сховали обрій,
у світлиці-кам'яниці
жив чаклун недобрий.

Яснолиця молодиця
з ним слізьми вмивалась.
Бідолашка, ніби пташка,
що в сильце спіймалась.

Від світання до смеркання
чарівник пильнує,
у палатах, пишних патах,
рік її марнує.

Тільки ж ясний і прекрасний
місяць впливає,
той чортяка, той бісяка
на мітлі гуляє.

Потім ходить, довго бродить,
в хащах темних блудить,
балувати, пить-гуляти
з пугачами любить.

А смуглянка полонянка
до вікна підходить,

чисті зорі в синь-просторі
поглядом обводить.

Сокіл милий буйнокрилий
зразу ж прилітає,
білолицю голубицю
піснею втішає.

*

Скупердяга та сутяга
за дзвінкі дукати
гордопишні і розкішні
збудував палати.

Старигану-дідугану
й жінку треба власну —
мов сирітку, взяв у клітку
Каліопу красну.

Скупердяга та сутяга
між тенет альковних
крив жар-птицю-молодицю
від очей гріховних.

Лиш зірниця заіскриться
в небі голубому,
вдягне свиту й на тандиту
йде лихвар із дому.

Всюди слуха, всюди нюха —
в ятці, у духані,
дибуляє, напихає
торби свої драні.

Тож дівчина-сиротина
так радіє ранку,
вся в чеканні-вигляданні
відхила фіранку.

А навпроти, наче соти
з медом, юні губи...
Кров нуртує, щастя чує...
І не чує згуби...

III

Каліопо-чарівнице,
сонце, ніжне, білолице,
так шалено не люби:
юність чисту,
променисту
не губи!

Не для всіх, як лагомина,
дозріва в саду малина,
хоч на хвильку це збагни:
і жагою
молодою
не п'яни!

Кожен куц господар знає,
ягідки оберігає,
дику пристрасть загнуздай:
присок-солод,
думки холод
поєднай!

*

Бо вогонь не завжди гречний,
він частіше небезпечний,
не зупинишся — згорипш,
тож не гайся,
з ним не грайся,
ох, облиш!

Без обману й підмальовок
чортові єдиний сховок
бог відвів якраз в огні;
там весь час його минає,
звідтіля спостерігає
день при дні.

Серце хлопця — піч вогненна,
гоготить, немов гесна,
недалеко й до біди:
згаснуть блиски —
більш ні тріски
не клади!..

IV

Юні, юні, ум не може
вгамувать сердець нічим!
Нащо дав ти крила, боже,
двом метеликам палким?

Ці метелики схмелілі
облітають білий світ,
обціловують на гіллі
запашний цнотливий цвіт.

Юнь гадає: переборє
жаром серця сонну кров,
бо не зна, яке то горе —
богом створена любов.

Юні, юні, ум не може
вгамувать сердець нічим!
Нащо дав ти крила, боже,
двом метеликам палким?

V

На сріблястих хвилях піну
мчить потік між берегів,
тиху папороть долину
біг нестримний сполошив.

Що на березі низькому —
тополина пнеться ввись.

Що на другому, крутому,—
кучерявий плющ повивсь.

Марить день і ніч вродливець
тополинний стан зігрить.
Гнуться віти... Нещасливець
обіймає лиш блакить.

І тополі неспромога
дотягнуться на той бік,
палко дивиться на нього
не один, сердешна, рік.

Може б, може б, обнялися,
та потік сердито б'є,
бризка хвилями на листя,
доторкнутись не дає.

VI

Молот в руки — знов у кузні
стуки-грюки...
Потім брязкіт замовкає,
пісню парубок співає:

«Ти чарівна, моя мила,
ти — царівна,
гілка саджанця тендітна —
то чому ж сумна й самотна?»

Шовковисті в тебе коси,
очі чисті,
дві зорі золотять вії —
то чиї, скажи, надії?

Ти лелієш щоки-ружі —
райські мрії.
Губи, шия — світла знада...
То чия, скажи, відрода?

Груди білі — й сліду сонця
на цім тілі.
Хто на грудях спочиває
і щасливий засинає?»

*

Вишиває молодиця,
вся палає.
Крізь віконце промінь ловить
і хлопчині слово мовить:

«Довгожданий мій соколе,
мій жаданий,
бути братом клятву дай-но,
не дивися так відчайно.

Бач, згораю я від цього,
знемагаю!..

Нащо сонце над лозою,
що знудилась за росою?

Любий, чуєш, не вагайся —
дай дощу їй!
Лиш тоді хай сонце гріє,
а лоза зазеленіє!

Хочу трунку молодого —
поцілунку!
Він один голубці сниться,
Як лозі-красі росиця...»

VII

Юні гаряче кохають,
дід — сто бід — постав між двох:
або марно час прогають,
або змилується бог.

ЛИСТ ОПАЛИЙ

Лист опалий, бозна-де він —
вітер і простори...
Геть із дому
сиротину на чужину
гонить горе...

Лист опалий, віднайде він
спокій по стрімчизні...
Хто ж сірому
жде одначе, хоч той плаче
по вітчизні?..

ВЕЛИКДЕНЬ

Моєму братові Атанасові

Один удар і другий... І за хвилину дружно посеред ночі грають, гудуть церковні дзвони, і світла звістка лине; повторює потужно луна в бескидах темних басисті звуки й тони, вдаряє ними вгору, в бездонні високості. Ніч оживає хмура, зірки цвітуть, як брості, співають в піднебессі душ незліченні хори, і молитви таємні возносяться до бога із падолів страждених; стихає біль, тривога, і гомін урочистий наповнює простори.

Гудуть церковні дзвони... Приносить кожна нута в розбуджену свідомість солодке спогадання, і серце забуває, яка то в нім отрута, і слухає чарівне, ясне оповідання про золоте дитинство, стрімкі думки, пориви, надії молодечі, життя, як сон, щасливе під захистом і сонцем отецької опіки, коли ще ми не знали журби й несупокою, коли ще нас неволя жорстокою рукою в армо важкої праці не запрягла навіки.

Найближчі, найдорожчі стають перед очима, немов живі — он батько, схилившись до дитяти, замріяно говорить і сивиною блима,

весь пойнятий майбутнім, он тиха й добра мати,
задивлена в синочка, он браття і сестриці,
он друзі, повні сміху, швидкі, мов блискавиці,
он подруга русява, освідчення письмові —
півонії червоні — весни найкращі квіти,
весни, передвесіння розсипані привіти,
невидимі ознаки дитячої любові.

Дитинство безтурботне — квітуча рай-долина
зосталася далеко за мандрівцем. Поволі
іде він, повен смутку, аж згорбилася спина,
щось рідне хоче вздріти на голім видноколі,
та перед ним біліє дорога незнайома,
над ним — небесна прірва, а в серці — жаль і втома,
і часто він впадає в сум'яття та розпуку,
бо ж палить його сонце і буря настає,
а прихисту не видно й супутника немає —
ніхто не йде назустріч, щоб хоч подати руку...

БІЛЯ МОРЯ

Я задивився: на просторі
вслід хвилі — інша знову йшла
в пустельному безмежжі-морі.

А, наче птиця легкокрила, —
ген корабель: сама стріла
була б догнать його безсила.

«Стривай!» — та слід його — одна
недовга пінна борозна...

Щез корабель на видноколі
і дві сльозинки — два вогні
з очей скотилися поволі.

Світ — море... Що ж у цьому світі
отак з літами й по мені
залишать болі пережиті?

О, НЕ ЗАПИТУЙ

О, не запитуй, нене мила,
де рани завдано мені,
де чоловіча горда сила,
чому я тану день при дні?
Дай тільки руку, серцем чулим
мені до рани припади,
про все, овіяне минулим,
розмову щиру поведи.
Скажи, як плакали серцями,
коли обманута любов
палила груди: до нестями
я з вами плакати готов.
Як за часів неволі темних
могли ви вірити без меж,
надій не втративши даремних,--
щоб я так само вірив теж!..

ДИВАК

Один на березі морському
він споглядав безтямно далі;
я в полі стрів його потому —
блукав у зморі та печалі.
І так усюди. Мов сновида,
він потьмянілий погляд кида,
лякливо вигулькнувши, знову
од віч людських шукає схову.

Світ до таких не є прихильним —
блукальця кожен зневажає
і всяк, хто може, уникає,
та не вважає божевільним.

На чолі — борозни глибокі,
і сивина незвично рання —
сліди, що випали жорстокі
йому в житті випробування;
він розтинає хвилю тлумну...
Чи то якусь любов безумну,
чи злість безумну очамріло
йому носити до могили?

БАБУСИНА КАЗКА

Покидали божий рай
молодята, диво з дива:
Розум, що все знає, та й
Правда, завше справедлива.

Бог, бажаючи добра,
до людей казав рушати:
«Дуже вже грішать: пора
правди їх, ума навчати».

«А куди податись нам?»
«По містах; немов на ліки,
ваших слів чекають там
сіромахи та каліки».

Та вночі — недобрий знак! —
стражник раптом як наскочив!
Знов за руки, і юнак
пальцем вказує: там спóчив...

«Де ми?» — «Правдо, на землі!»
«Сталось,

Розуме, як ждалось...»
Леле! Десь в якімсь селі
з ними сонце привіталось.

«Помагайбіг!» — «Дайбіг!» — Люд
все здоровкається простий:
цілий світ зібрався тут
молодих послухать гостей.

Піп іде: «Хапайте їх,
швидше, браття-християни,
цих поганців!» Сміх і гріх —
ось юрба їх бити стане!

Втікачі небесну вись,
гори криками стрясали!
Десь там звірі узялись,
од людей порятували.

ОСІННІ МОТИВИ

I

Повіяв сівер над полями,
гайнув між деревами —
із најжаченого віття
зірвав листочки, мов лахміття.

Розсипав їх по всіх усюдах —
по ріллях і по грудях.
Чорніють стовбури самотно,
махають вітами скорботно.

II

Вдень — розпливчасті примари,
уночі — темнюща тьма,
дощові похмурі хмари
обшир неба обійма.

Дух заснув, усе змертвіло:
і земля, і небозвід;
серце в грудях зачерствіло,
захололо, наче лід...

III

Вітровій подув з кичери
і прогнав із неба тінь,
і розкинулась безмежно
темно-синя височінь.

Зорі дивляться з підхмар'я,
повний туги погляд їх:
важко землю упізнати
в лахах порваних, брудних.

IV

Безмовна ніч, тяжка пітьма...
ніде ні вогника нема:
лиш хмари плинуть течією,
звисають низько над землею.

Мій дух пригнічений, як мрець,
блукає розум, мов сліпець...
Дай, боже, блискітку зірниці —
і голос... хоч нічної птиці!

V

Виття не мовкне! — бунт стихії...
У ньому — паростки завії.
Яка неждана кожна мить!
То буркотіння чути слізне,

то пирхання холодне й грізне,
то раптом небо все дзвенить...

Мені здається: не хуртеча
реве, захрипла з холоднечі,
бездонне небо в тьмі рвучи,
а світ, придавлений бідою,
з грудьми, роздутими злобою,
розпачно стогне уночі...

то ти, либонь, вжахнувся б і зацікавився од болю;
як батьківську могилу, його печальну долю
сльозою б окропив.

А як він зневажає тяжку свою покірність,
як гостро відчуває несправедливість люду,
та... не свою можуть!

Бо він у бідах власних злу долю проклинає
і спить в чорній ночі — все щастя виглядає,
що небеса пошлють!

Іди, іди до нього: проміння непоборне
твого знання хай світить, де пітьми царство чорне,
хай возсіяє там.

Прозрілий, він розтрощить важкі свої кайдани
і праведну стежину у майбуття жадане
тоді відкриє сам.

ВЕСНА

Розтанув березневий сніг,
і річка, що учора під кригою дрімала,
мов ожила, пінистий біг
за теплим вітром спрямувала.

Ранковим жаром звіддаля
палає щедре сонце на синім небокраї,
високо жайворон кружля
і піснею весну вітає.

Усе тремтить-бринить, як птах...
Співають ниви тихо, їм вторять гори й доли.
На людних втоптаних стежках
селяни вже гудуть, як бджоли...

ВІВЧАРСЬКА ПІСНЯ

Лиш отари із кошари
я погнав до поля
й ліг поспати-подрімати —
сниться зла недоля:

тебе, Радо, моя ладо,
з іншим заручають,
мене, хлопця, ще й молодця,
з кривдою вінчають.

Я схопився, помолився
і чимдуж в долину —
у садочку на горбочку
відшукав хатину...

Пізня нічка, тліє свічка,
тіні над помостом;
твоя втіха, моє лихо —
хто у вас був гостем?!

ТРАВЕНЬ

Радість-весно! Сонця сміх,
розмаїття барв живих:
дикі маки, юні злаки
у разках з роси-сльози;
вітер грає і гойдає
срібні кучері лози.

На полях з-під синіх брам
дзвінко лине шум і гам:
працьовитий, потом вкритий,
обіззався плугатар;
де травиця у росиці,
заспівав ставний косар...

Град, посуха, буревій,
хомутище борговий...
Горопахо-бідолохо,
лихом змучений украй,
чорні руки від землюки —
ними вік все рий-копай!

Певно, злу нема кінця...
Нині ж сонце! Сум — з лица!..
Щоб ні сліду, витри з виду
піт — хай буде благодать
і шаноба! Де ж крім лоба,
нові біди записать?

ШАЛЕНЦІ

Мила журиться за мною,
я за нею молодою;
я від матінки таюся,
моя люба від татуся.

Чи темніє, чи світає,
ненька вперто примовляє:
«Глянь, яка уже велика
у сусідочки Велика.

Милолиця й роботяща,
де ще є від неї краща?
Не поквартяться, все зважить,
мою старість не зневажить!»

Ну й попався! Що робити?
Мусиш матері годити!
Я мовчу, а серце б'ється,
на дрібні шматочки рветься.

Всівсь на лаві Росин тато,
влаштував для себе свято,
п'є ракію, смокче вина
і свого вганяє клина:

«Дочко, ти забудь дурниці,
всякі танці і криниці;
дочко, годі біснуватись,
час уже за розум братись.

Я від тебе не ховаю,
що зі Станчо заручаю;
батько, він... я мовив слово...
по руках — і все готово!»

Ці слова Росиця слуха,
огортає душу скруха,
страх щипає комашнею...
Боже, гірко нам із нею!

Мила нудиться за мною,
я за нею молодою;
я від матінки таюся,
моя люба від татуся.

Тільки ж у пітьмі кромішній
задрімає сам всевишній,
я кинджал встромлю за ремінь
й до Росиці через темінь...

Хай там терни колючь п'ятки
і тинів хоч два десятки,
ще й хорти гарчать при цьому —
не спинить мене нікому!

У саду моя голубка,
моє щастя, моя любка,
поміж листя воском сяє,
в'є вінок, мене чекає...

Розум серцю не порадник,
серце — птах, пустун, вигадник,
де захоче, там літає,
що захоче, те співає...

НА НИВИ

Досвітній сон скоріш скорі,
іди ори, ори, ори...

Як немає в світі долі,
плюнь на неї в чистім полі!

Не спав — підводься: ще місяць сяє
посеред неба; ще ніч безкрая;
у скронях тисне, а сон зіниці
стулити хоче... Яка година?
Великдень близько, жада землиці,
до росту прагне туга зернина.
Гайда! Хутчіше! В ярмо впрягайся!
Сусід зібрався, і ти не гайся!
Тобі за плугом весь вік ходити...
земля ж мов камінь... і віл пристане...
Як мла в долинах-ярах розтане,
пригріє сонце, то лиш тоді ти
вола спиняй,
спочинеш чей —
та знов рушай!
Гей...
Гей, воле, гей...

*

Бур'ян весь вирви та збери,
і знов ори, ори, ори...

Як немає в світі долі,
плюнь на неї в чистім полі!

Ранковий промінь голубить хмари,
вівчарська дудка склика отари,
пахучі квіти попркидались,
пташиним співом куці озвались.
Але з-під споду важке, солоне
чуття досади гризе невпинно:
за що страждаєш в житті невинно?
І кров у серці чомусь холоне...
Вже час полудній. А сонце пряжить,
дерева, трави, каміння смажить;
скропляєш потом всю ораницю,
згасає сила... Хоч на хвилину
утреш патьоки, розправиш спину,
жуєш цибульку та п'єш водицю.

Хутчій кінчай
обід оцей —
та знов рушай!
Гей...

Гей, воле, гей...

*

І так до смертної пори
щодня ори, ори, ори...

Як немає в світі долі,
плюнь на неї в чистім полі!
В село щоразу вертаєш пізно,
воно стрічає скорботно й слізно...
«Ой, що ж то буде?» — себе питаєш,
слова розради хіба ж ти знаєш?
Втекти нікуди звідсіль не вдасться:
жандар і справник по хатах ходять,
на сіромаху страхи наводять,
трясе бідаху гарячка-трясця.
«Сорочок в голих вони не візьмуть
та діток в ньок!..» — летить крізь пізьму.
«Із тебе стільки!» — гостріше шпильки.
Ех, натрусити б зі скронь пороші,
та щоб не воші упали — гроші!
Куди ж піду я?.. До шинку тільки.
Я там як бог...
Ракію кей!
Нап'юся в борг...
Гей...
Гей, воле, гей...

*

Так і живеш...
Багно та глей...
Чого ж не йдеш?
Гей...
Гей, погань, гей!

Грає серце, в грудях стало калатати,—
голос так здригнувся, що і не впізнати...

Пошепки Агліка в думках гарячкових
так відповідає з-за дверей дубових:

— Ти в олжі, брехливцю, міру знай нарешті!
Якщо ти Павлета — як це доведеш ти?

— Років п'ять блукав я... В мандрах
цілосвітніх
завше бачив сяйво двох очей блакитних.

— Те, що ти говориш, знають всі селяни.
Те скажи, що тільки є Павлеті знане.

— Личко в тебе біле, наче ряст розцвівся.
Мов струнка тополя, стан у тебе звівся.

— Ах, про це... Шаліло парубків багато,
марно походжавши круг моєї хати.

— А на грудях плямка — наче місяць в небі.
Полишив цей місяць хто на грудях в тебе?

Перша ніч, Агліко! Перша ніч шалена...
З тої ночі рана на устах у мене!

Двері зарипіли, дівчина метнулась,
до грудей юнацьких любо пригорнулась.

ГРАД

«Один, чи два, чи три — нещадні,
нещасні роки... О мій боже,
за що нас руки твої владні
схотіли гнівно так скарати?

Чи слово може
біду і злидні описати,
які тепер панують всюди?
Була б чума чи мор на люди,—
в труні ні голоду, ні спраги.

Але нетяги
інакших бід зазнали — граду,
і зливи, що невпинно рине,
і заморозків, і посухи,
аж попеклись в землі зернини...»

*

От промине пора снігів,
весна відійде дощовита
і щедра позолота літа
укриє шир плодючих нив.

Вже поле буйно половіє,
і клониться колоссям лан,
і світла радниця — надія

втішає трударів-селян.
Радіє серце хлібороба,
і посміх — уст його оздоба.
Він, перст приклавши до перста,
кладе на себе знак хреста:
«Нехай би тиждень ще стояла
така година і тепло,—
недоля б наша легше стала
і лиха в нас би не було».

*

Так, доки сила не покине,
селяк працює ненастанно.
Він знає,— взимку відпочине,
тепер же — тільки ляже, встане.
Ще й півні ранні не запіли,
ще спить собака при амбарі,—
вже на ногах він: «Чи купили
мотуззя й дьогтю на базарі?»
Заснуть не може і дружина,—
хоч встигла все, як слід, зробити,
та завтра жнив жарка година,
отож, сердита,
подвір'ям прудко пробігає,
клопочеться, до клуні вбігши,
аж раптом: «Чуєш, жінко? Тихше.
Не бігай. Все готово нині.
Гей, Ваню, ледарю, вставай же!
Зачервоніло вже крайнеба,

і сонце вже звелось майже,—
на луг худобу гнати треба».
А Ваньо, сонний, позіхає,
і Сивчо, вискочивши з хліва,
на хлопця пильно поглядає
і в нього ніс холодний тиче.
«Ставай! — гукає войовниче
на хлопця тато, серед двору
при возі ставши.— День же скоро!»
В сусіди поруч галас чути,
когось хтось лає заґопахло.
У кузні грає молот кутий,
йому підспівує ковахло.
Вітрець ранковий пролітає,
і дзенькіт дзвоників лунає
десь віддалік. Проходить стадо...
Життя пробуджується всюди,
і сонце вже метає радо
свої вогні землі на груди.

*

От полудень. Страшна спекота.
Чоло втираючи від поту,
женці стурбовані звелись,
втупивши зір в небесну вись.
А там імла і млява сива,
і сонце жовкне, повне гніву,—
із півдня хмара грозова
повзе і сонце вже вкрива.

Вдивились лячно в небо очі.
Співають півні — знак пророчий!
І гуси на ріці озвались,
чомусь аж крильми розмахались,
неначебто, дурні, вони
оці засіяли лани.

*

Назад вертайся, хмаро чорна,
зажди, злочиннице потворна,
ще тиждень, другий... не злякає
тоді нас лихо! Облягає
все небо хмара й грізно висне,
встеливши сонце, — тьма зловісна
на небі. Милості не буде!
Іде біда страшна на люди.
Її передчуває всяк,
людські серця проймає ляк.
Вгорі — дими, пекельний торох.
Крутнувся вихор, збився порох,
промкнувся блиск — і далина
палає знов... Луна
стрясає ниви й полонини —
земля тріпоче... Град! — Він рине,
як той горіх... Спинись!.. Не бий!..
Ти, боже, труд наш пожалій!

*

Кінчилось. Тихо грім останній
змовкає в дальньому лунанні,
і так, як вовк жене отару,
холодний вихор гонить хмару.
Знов сонце гріє все навколо,—
і люд, охоплений журбою,
старі й малі, біжить юрбою,
цілим селом спішить на поле.
Простують босі, нещасливі,
мертвотно зблідлі, сумовиті,
туди, де, вічним лихом биті,
пустіють глухо їхні ниви.
Там люта жниця потоптала
усе — жита, вівси, ячмені,
ще недостиглі і зелені,—
вона і цвіт надії зжала...

ЕПІТАФІЯ

Не рвався він, аби здобути славу,
ні в лютий бій, ні в сутичку-розправу,
а де розбоєм промишляє зло,
лишень любов обрав собі за зброю,—
в неправди віковичної житло
він увіходив з правди хоругвою.

І під хрестом сваволі не хилився,
з дороги із тернистої не збився,
в гранітних грудях не таїв злоби,
чужий чи свій — були для нього люди...
Аж до труни, до краю боротьби.
Нехай легким, герою, сон твій буде!

НІЧ

Ти сам — тебе гарячка палить
між голих, мертвих стін; уперто
густішає вечірній морок,
ладен усі кутки заллять;
та ще камін порожній,
мов паща зяюча, готова
жбурнути тисячі проклять.

Палаючі змикаю очі,
але даремно — сну нема;
не мозок, а свинець розлився
по черепу — ось-ось розверне...
Подушка — камінь в узголов'ї,
а постіль — кропива і терни.

Крізь затуманене вікно
в вечірнім присмерку далеко
блукає погляд, а по небу,
розігнані шаленим вітром
никають безпритульні хмари.
І вже здається, ніби чую
із неясних небесних гін
зловісної якоїсь пісні
приглушений, далекий дзвін.

І в саму душу проникає
з кутків пасуплена п'їтьма.
Щезаю і зливаюсь
з задушною, жахною млою,
яку немов із надрищ пекла
стихія вивергла на мене.

Вгинається далеке небо.
А хмарища гудуть, гасають
і повертаються назад
ляжливо... В голові
завихрилась бентежна думка,
а в серці хаос і тривога.
Не пісню чую! То зловісно
гучать розпачливі зітхання,
голодний плач і дикі зойки
із підземелля... То свистить
бич ненависних скорпіонів,
бряжчать залізні ланцюги.

І мука, люта мука кігті
у серце запускає.
І совість мучить —
так, ніби руку я свою
підняв колись на рідну матір,
продав сестру або від брата
в час лихоліття одвернувся...

Даруй, нещасна батьківщино,
що досі був я блудним сином!

Я буду твій! Клянуся, мамо,
клянуся тисячами ран
і горем, що знесла ти,
клянуся мріями твоїми
про світлий час крилатий:
я кров'ю начертаю хрест
від хвиль дунайських до Егея
і від албанської пустелі
до гордих чорноморських вод!
Той хрест для духу волелюбства
явити зможе вічну путь;
для твого гепія по ньому
розкішні лаври зацвітуть...
Хай і слабка моя правиця,
але ще може — ось... утне...
А це — кайдани! Хто, коли
й за віщо закував мене?
Ледь повернуся — так болить,
так ріже . . . . .
. . . . . Ах, недарма сниться
все той же лиховісний сон!

Дзвенить у вухах. Б'ється серце,
аж стукотить. У безгомінні
скрізь поночі, як у могилі,
п'їтьма й п'їтьма. Й насмішка явна,
з якою дух злоби шепоче
ті мрії, продані віддавна
за кусень хліба... Чорний жереб
мені ворожка провістила.

Не зможе вирватись душа,
розправити на волі крила!

Ох, як же й сумно! Де ж ті груди,
що міг би я до них припасти?
Де серце те, що битись може
улад з моїм? Тоді, можливо,
я виплакав би сльози ревні,
тоді полегшало б, можливо.

А крізь віконце темне
ясна зоря мигнула в небі
і знов за хмарою сховалась.
В житті одна
й для мене зірка заясніла,
та, леле, і вона
так само згасла... А тепер
даремна й згадка. Може, нині
ще десь проблиснеш, зорянице,
в млі без просвітку, без утіх?
А хто там стука? Чи не ти це?
Заходь же, мріє мрій моїх!
Але чи ти це? — в час такий.
І звідки? Стомлена, тремтиш
від жаху. Порвана твоя одежа...
Розпущене волосся, збиті ноги...
Мов крижані, холодні руки,
лице в сльозах, кривавих ранах...

Втекла, втекла! Неволя чорна
тебе на подвиг окрилила.

То хто ж нас може розлучити?
Яка у світі сила?

Схились на груди, й руки
свої холодні відігрій,
і витри об моє обличчя
гарячі сльози... Ні, цілунком
я осушу їх за хвилину;
вони, наплакані літами,
немов трутизна, палять груди.
То обніми ж, та дужче, дужче,
лицем тулися до лица,
і у солодкій, дай знемозі
завмерти... І ходімо геть
подалі від людей, у ліс,
на берег моря: там не зможуть
ні людська злоба, ні закон
спіткати нас, у раю... Юрба!

Чого тремтиш? Ідуть! Та хто там?
Ідуть по нас... На поміч! . . .
. . . . . Боже,
та ж сама ніч! — той самий сон.

То чи не ця шалена хуга
там стукала коло вікон?
Гуде та свище — мов кепкує
з нерадїсної самоти.
Знов свище, наче пророкує,
що так лишиться назавжди.

Коли б неждано я помер,
і мати б навіть не дізналась,
і мати... Спів... Співай же далі!
Що? Задрімав я, видпо, мамо?
Мені здалось, що наді мною
ти заспівала. Бо в дитинстві
так само ніжно ти співала
й так само тужно!.. А чому
ти одвернулаь? Сльози, сльози...
Але ти їх не приховаєш:
я добре знаю, що помру.
Васильки сині
посадиш на могилі ти,
і не росина по росині
напоїть їх,— пекучі сльози...
Ти заридаєш: «Встань із гробу,
прийди, утрачена надіє,
з'явися, сину, втіш мене!»
І в літню спеку, і в мороз
до мене прийдеш плакати, мамо,
але даремно: прах бездушний,
я не побачу вже тих сльоз...

Минуть літа, моя могила
геть бур'янами заросте.
І батько й мати підуть теж
на вічний сон; брати і сестри
по білім світі розбредуться,
мене забудуть. Лиш одна
душа любить не перестане,

і в місячну безмовну ніч,
коли закохані зефіри
голублять квіти на полях
і десь невидимий струмочок
в самотній тузі задзюрчить,
вона прилине й бур'яни
рукою ніжною розгорне
і до могили припаде.
І стогін вирветься з грудей,
з її грудей, останній стогін,
і губи кров'ю обагрядься,
і зариди вона ридма:
«Пустинний шлях життя явило,
я ледь його пройшла:
важкий тягар то був для мене...
Скажи, чи ждеш ти там мене?» —
Ридаючи, питати буде,
чоло схиливши в забутті.
Та чи почую?
Чи відгукнусь на сльози ті?

Вік помине, й ніхто не зможе
і місця навіть показати,
де прах мій: бо земля вже навіть
зрівняється... Але колись
земля від гromу задвигтить,
од крику небо загуркоче,
вітчизна позове:
«Свої смоктали кров із мене,
чужі терзали моє тіло,

безсила я... підвівся сильний,
і рабство він мені готує.
Ідїть, живі! Озвїться, мертві!
Вставайте швидше. Любі діти,
рятуйте матір!» — позове...
Та хто з мерців у грізний час
її почує?
Хто відгукнеться на той клич
і хто підійметься із нас?

Не хочу юним помирать.
Пожить би ще
в ім'я ідеї,—
для людства і для тебе, нене.
Заради неї... і для неї
прожить хоч сумно і безплідно
дні, що лишилися для мене.

Але вже покидають сили,
холоне тіло, ціпеніє,
злітають фурії до мене,
впиваються в уста, і я не можу,
не можу я перевести дихання...

І безліч крил
махають, навівають холод,
мені приємно, легко, тихо
і світло... Ні, навколо тьма.
Я падаю в страшну безодню,
що зяє тут... Задуха, шум...

Кишать чудовиська і ринуть
на мене, мамо!.. . . .
. . . . . Але де я?
Світає. Іній розмержив
вікно. Здається, голі стіни
ось-ось і справді упадуть
на голову, що вже од болю
аж розривається... Камін
ковтає темряви шкамаття.
Мовчить. Мов не знаходить слів
для найлютішого прокляття!

ЗАПОВІТ

Один, братове, заповіт залишу:
помру, невдаха, в ліжку чи загину
в борні щасливцем — хробакам на їжу
ви не кладіть мене у домовину.

Священний заповіт пильнують свято:
хай прахом я, вогонь пройшовши, стану,
щоб ви могли штормам його роздати —
лиш їм! — посеред моря-океану.

ВІРМЕНИ

Вигнанці нещасні, уламок нужденний
народу-смільвця, що стогне від мук,
нащадки рабині, чий рід незнищений,
і жертви звитяг, що здолали канчук,—
зібрались далеко від отчої хати,
на кожному блідості й туги печать,
і п'ють... і співають про болі та втрати,
як тільки крізь сльози можливо співають.

І п'ють... Хочуть горе у чарці втопити
колишне й теперішне — гостре, мов сіль,
гарячим вином чорні спомини змити,
приспати у грудях розбурханий біль;
впаде голова, і потоне в тумані
матусі коханої страдницький лик,
уже не долине крізь ревища п'яні
про поміч синовню розпачливий крик.

Немов хижакком наполохані вівці,
розбіглися бідні, хто в гори, хто в ліс,—
шалений тиран із лицем кровопивці
над ними свій меч озвіріло підніс;
в крові залишилась земля заповітна,
в огні залишивсь рідний батьківський дах,

у серце впилась чужина непривітна,
один — у шинок! — тут відкрито їм шлях.

Співають... Дичавіє пісня пекуча,
роз'ятрює рани в розбитих серцях,
злоба огорта їх, мов обрії туча,
і сльози течуть по змарнілих щоках...
І жовцю налиті їх душі зомлілі,
вогонь в голові сушить зболений ум,
в очах — блискавки в божевільнім безсиллі,
і помсти кривавої мариться шум.

Підспівує їм голосна хуртовина,
похмурим виттям переповнює діл,
і вихор то мчить, то стає на коліна
і пісню бунтарську розносить навкіл.
І небо темніє, і холодом дише,
і ніч намела зледенілих снігів...
Співають вірмени палкіше й гучніше,
і вторить їм буря на сто голосів...

І п'ють... І співають... Уламок нужденний
народу-сміливця, що стогне від мук,
нащадки рабині, чий рід незнищений,
і жертви звитяг, що здолали канчук,—
зібрались далеко і босі, і голі,—
у хижі чужинській згорьована рать,—
і п'ють, і співають у п'яній неволі,
як тільки крізь сльози можливо співають!

В'ЯЗНІ

Т. Александрову

У надвечірньому промінні
горить морська далечина,
вляглися хвилі білопінні,
і вже стихія не страшна,
і корабель летить так легко,
потужний вітер до снаги,
і гаснете в імлі далеко
ви, рідні береги.

Колись повернення додому
навряд, навряд чи вдарить час:
вода і суша — а потому
світ буде наче сон для нас.
Дунай, і Вардар, і Маріца,
Балкан, і Стралджа, і Пірін
нам будуть променем світиться,
покіль прийде загин.

Руйнівників одвічних тюрем,
нас підлий зрадник погубив,
та деспот вироком похмурим
в нас вірності батькам не вбив,
ми можемо, вітчизно рідна,

в серцях розпалювати жар,
боротись — доля, слави гідна! —
де твій стоїть вівтар.

Несамовита, вперта сила
все в далечінь та в далечінь
летить, відносить. Опустила
вже ніч крило, і впала тінь,
і світло вже втрачає владу
над обрієм, темніє тон
блакитний — велетнів громаду
вже виставив Афон.

І ми крізь сльози накіпїлі
вертаєм подумки стократ,
де береги zostались милі
і зір погас давно стократ...
Заковані здіймаєм руки,
де втрачено навіки рай...
І серце плаче з болю-муки:
Вітчизно, прощавай!

ГАЙДУЦЬКІ ПІСНІ

Гоце Делчеву

I

День я днюю — де круті відроги,
ніч ночую — де путі-дороги;

ані батька, ані неньки,—
батька — раду дати,
матері — ридати...

Гей ти, горо,
планино Пірине!

Царгородське
вино білопінне!

Ворогую — мірою за міру,
а дружу я — вірою за віру;
ані брата, ні сестриці,—
брата — щоб хвалити,
сестри — сльози лити...

Гей ти, шабле,
гостролеза зміє!

Гей ти, люта
одринська ракіє!

Бог богує — хай собі богує,
цар царює — та чи процарює?

Нема милої, немає,—

хай би ждала,
за мною страждала...
Гей ти, моя
вогнева рушнице!
Гей, солунська
любко-чарівнице!

II

Ех, якби, любко, та стали
кованим золотом щирим
дві твої кісоньки русі...
їх проміняв би, серце дівчино,
на вороного,
гнав би турчіна,
турчина злого!

Ех, якби, любко, та стали
саяно-алмазними, любко,
чорні твої оченята...
їх проміняв би, серце дівчино,
я на рушницю,
бив би турчина
всією міццю!

Ех, якби, любко, та стали
ясним намистом із перлів
та твої зубоньки білі...
їх проміняв би, серце дівчино,

я на шаблюку,
вбив би турчина,
турка-гадюку!

III

— Гаю, засадо-темнице,
вірна кремнівка-рушнице!
Ідуть із ярмарку люди
й пан Лазо вертатися буде;
дерево лист роняє,
куля Лаза спіткає,
воєводо.

— Ідуть із ярмарку люди
й пан Лазо вертатися буде;
дерево лист роняє —
кепська
прикмета.

Куля Лаза спіткає,—
смерті в тенета...
Мука мене терзає,—
чоло вогнем палає,
братове.

— Наша душа не з лопуцька,
вірна ж ти, клятво гайдуцька!
Над Лаза — це знають люди —
нема кровопивці-іуди.

Кару дістане дука,—
помста наша сторука,
воєводо.

— Над Лаза — це знають люди —
нема кровопивці-іуди.

Кару дістане дука —
велику! —

Помста наша сторука
одвіку...

Та жаль мені бідну птичку,
його дочку-білоличку,
братове.

IV

Сон наснився, ой нерадість,
молода завзятість,
ген могила зеленіє,
а над нею глиця.

На могилі, ой нерадість,
молода завзятість,
хрест юнацький бовваніє,
а на ньому птиця.

Рано-вранці, ой нерадість,
молода завзятість,
піє, як блукав хлопчина
і зимою й літом.

А надвечір, ой нерадість,
молода завзятість —
як хлопчина-молодчина
попрощався з світом...

Сон наснився, ой нерадість,
молода завзятість,
я той сон доснив насилу
про свою могилу...

ПІСНЯ ПІСНІ МОЇЙ

Знедолена блуднице, знов прийшла ти
з похиленим чолом
сюди, до мене, самоти зазнати.
Не оглядайсь і не кажи зі злом
про страхи минулі і тривоги —
все знаю сам...
Та знай і ти: немає там
ні чорта, ані бога.

Ввійди до мене. Наберись одваги
сказати, де ти була і де ти є,
де вдох з тобою ми були?
Доріг заплутані зигзаги...
Де ревності єство моє
і взимку, й влітку не пекли?

Та чи в обшарпаній хатині,
де скніють бідні трударі,
ти не брехала вбогій цій людині
про свято, небо, блиск зорі?
Чи до нетяги-селянина в полі
не йшла дарма
і з ним із власних мрій по власній волі
не глузувала ти сама?
Чи, сестро гайдуків, в лісах Балканів

ти не ронила сліз з журби,
оплакуючи не лише титанів,
але й ганьбу, в якій живуть раби?
Чи ти розпутниці не потішала
плачем уданим, як жебрачці й слід?
Чи ти цнотливих душ не спокушала
безстыдними словами,
відкинувши геть стыд?

І ось тепер вертаєш, підупала,
наморена, надломлена, зів'яла.
...Не раз губами пияка
уста твої рубінні осквернялись.
Не раз брудна розбещена рука
сплітала, розплітала, гралась
твого волосся шовком золотим.

Чи не звивалась ти з розпачливим завзяттям
в обіймах скровлених убивць твоїх?
Твою цнотливість — я чував — порок
здіймав на сміх,
цнотливість же кляла
тебе й мене прокляттям.

І ось тепер вертаєш, підупала,
наморена, надломлена, зів'яла.
Дарма не придивляйся, — живих нема
у натовпі мерців: там привиди
безплотні
блукають, вгорнуті у спогади скорботні,
і тиша їх оточує німа.

Я, мов розбійник, за тобою йшов
і думав я — кого
ненавидиш і любиш?
Нездатний навіть для злости, обмов,
питав — кого
ти пестиш або губиш?
Мій крок глушився слів твоїх луною,
а я хотів сягти,
сягти і потрясти
серця, узяті в бран тобою.

Дарма шукав я істину у тих,
кого родила лжа і гріх.
Дарма шукав і лжу несамовиту,
цю душу душ, богиню світу.
Страждання! Так. Страждання
жалюгідне,
безособове, марне і безплідне —
воно завжди десь там, на рубежі
між істини й олжі...

В мені була — поглянь — сама лиш
самота,
але вернулась ти, красо моя свята!
Нема ні скрух життєвих, ні скорбот
десь поза серцем в мене — мов кіот,
воно таїть в собі у тайниках
всілякої олжі і всяких істин прах.
Зникає дух, зникають навіть річі
поза грудьми моїми — наче з печі,

живий вогонь з них вибухає сам,
осяюючи всього світу храм.

Ось ти вернулась!.. О святкові дні!
Я знов дихну, і полумінь кривавий
підпалить скелі, і дерева, й трави.
Так будь зі мною, будь в мені!
Крізь полум'я криваве і крізь дим
високе небо знов засяє,
відбите в світлім погляді твоїм.
Мій дух мене до неба пориває!
Вглядайся ж в небо ти, співай і мрій
про вічне забуття й холодний супокій.

Хай душить дим, хай полум'я пече,
та ми з тобою горимо іще,
красиві в хмурій грізності,
грізні у сяйній красоті,—
крізь полум'я, задуху, дим,
вглядаючись у небо благовісне,
ми вдвох з тобою далі йдім,
удвох з тобою, пісне!

ПРИСВЯТА

В падіннях, злетах я тебе лелівав,
царицею була ти многі дні,
я всюди був, сліди пісок завіяв,
а скромна ти лишалась при мені,
тобою ненаситно жив і мріяв,
не зраджувала ти мене, о ні:
і наші тайни дивом світу блисли,
моя подруго, вільна моя мисле.

Змія — підступно мила, жовтоока,—
це ти — і власний любий мені гріх;
немов метал, холодна та жорстока —
це ти — у темних radoщах моїх;
неначе небо, світла і глибока,—
це ти — у твій пірнаю плач і сміх;
немовби в ніч — у пристрасну, злочинну —
це ти!.. і я в твоїх обіймах владних гину.

ДРУЗІ

Погаснув племін'юність, і друзі полум'яні
зробились, мов ягнята, сумирними на диво:
усім життя нещадне в цинічнім збиткуванні
печаті зла на лица ударило глумливо.

Чи ж то один між ними із заздрістю погляне
услід мені, зітхнувши? — щасливчиком
вважає!

Оплакую їх долю, життя їх безталанне...
А хто мене оплаче і хто поспівчуває?

ТІНІ

Глуха нічна пора. Я бачу невизначні
дві темні тіні: їх приховує завіса,
де лампи ясний круг, мереживо мигтінь,
дві тіні ночі. Дві. Одна перед одною,
одна для одної у прагненнях і втомі,
там — чоловіча тінь, і там — жіноча тінь.

І в муці голова до голови приникла,
не чують одна одну: хочуть і не можуть...
Шепчуть, може, щось — чого вони
тремтять?

І руки одна одній простягають,
та не торкнуться! Хочуть і не можуть...
Одна при одній знов — отак вони стоять.

Шепчуть, може, щось, вигукують щось,
може,
а може, і кричать, — не чують одна одну,
дві тіні ночі, хоч така світлінь...
Не досягають, ні, не чують одна одну,
одна для одної у прагненнях і втомі,
та — чоловіча тінь, і та — жіноча тінь.

* * *

Сяйнисті дві зорі очей — душа дитяти;
то музика зорі — проміння в грі,
вони не вміють обіцяти, ні жадати...

Душа моя в мольбі,
дитя,
душа моя в мольбі!

Неволя і жага життя
накриють зір туманами тобі,
туманами гріха срамотного...
Та ні, ви не робіть цього,
життя неволе і жаго!

Душа моя в мольбі,
дитя,
душа моя в мольбі...

Вони не вміють обіцяти, ні жадати —
то музика зорі — проміння в грі,
сяйнисті дві зорі очей — душа дитяти.

ІДИЛІЯ

Крики і порох. Надходять
виродки; орда безока,
шлях світовий. Через трупи
скачуть живі — одступають—
зёмлі дрижать у мряві.

Бряжчать казанки, мисюрки
(лицарів ратні шоломи),
сліпих Дон-Кіхотів списи
густі, немов очерети,—
крики й благання до бога.

Кліпають зорі печальні
(божі спилужені вії) —
дивляться в здиві додолу...
Місяць-сухитник од світу
гострий свій ніс одвертає.

МОЇЙ СЕСТРІ

Не прагни зрозуміти в палючому промінні,
звідкіль мене нещастя, нещасного, ведуть;
не прагни зрозуміти у темнім безгомінні,
куди мене, блукальця, веде в блуканнях путь;
не прагни зрозуміти того, у чому сам
навряд чи ціль я бачу, заледве раду дам.

Даруй мені, сестрице, згорьованому, днину
спочинку біля тебе, хвилинку забуття,
і, відітхнувши, знов я топтатиму стежину
до скритої в безмежжі межі мого життя...
А світлий винуватець, що бачить з неба все,
хай найщедрішу втіху для тебе принесе!

НАГОРУ!

«До верху, нагору!» І за подорожнім
втихає і гомін, і шум звіддалі,
а там унизу перед зором тривожним
зникають задимлені доли землі,
і груди вдихають жадібно й охоче
ранкове повітря, остуджене з ночі.

«До верху, нагору!» На скелях, на рині
лишає мандрівець кривавий свій слід.
Людина,— а де в неї крила орлині?
Проте в неї вищий за орлій політ,—
в пекельній задусі, на плаї гірському
зраділий шаленець забув і про втому.

«До верху, нагору!» Скривавивши ноги,
блідий і геть виснажений у ходьбі,
уже він пройнявся чуттям перемоги,
хоча і таїть ще тривогу в собі,
бо вечір зарано приходить в цій тиші,—
тож сумніви душу терзають сильніше.

Та ось і вершина! — Крізь хмари навальні
не видно мандрівцеві простору: з гір
і далеч, і небо однаково дальні,—
бездонних таїн не сягне його зір.
Пустеля безлунна, зима невблаганна,
і ніч передвічна, і ніч ненастанна.

БЕЗ ДОРОГИ

Не знаю я, чи то погасло сонце,
не знаю, чи осліп, чи то очам
затьмився світ і згинув — і не знаю,
чи не оглух я.

І простую сам
в безмовній тьмі, без шляху, без доконче
ясної цілі, ноги волочу
сповільнено і важко.

Я блукаю,
не вірячи, що віднайду нарешті
стежину із накритого імлою
лісочка.

Задубілий, без мети,
бо марний труд: ні йти, ані брести,
покинутий і богом, і собою,
готовий до всього як ніч, так день,
із дивним тягарем блукаю.

Йду
сам, а в думках одне лише зневір'я
під безпросвітнім небом; сам-один
в безсенсовім житті; вже ліс оглух —
ні вітру, ані листу.

Сам іду
в безвір'ї, о позбавлена зневір'я

любове — ти ж бо спиш! — тебе несуч я.

Сам іду,

о звук, що не звучав і не заглух,
любове — ти ж бо спиш — тебе несуч я.

Для них ти була — і є,
злочасна-щасна: і тебе несуч я..

Іду.

Безжурне личко твоє миле
до рамена припало, а рука
так по-дитячи пестить мені шию;
під небом півдня, в молодому сні
замріяна: ти спиш.

І в темній силі
розкраяв груди, серце розірвав,
тебе обливши кровію своєю,
нездатний до самопожертви, ні,
іду я.

У криваву холодінь
поніс тебе, розправив свої груди,
і серце розірвав — о буде, буде
жаркої крові, щоб тебе зігріти.

Іду мов тінь,
уважно, мовчки — тільки б не збудити
тебе — до всього і на все готов,
на все.

А кров гаряча так і ллється —
все по тобі — тобі ж, моя любов,
квітучий май, гаряче сонце сниться.
Ти спиш.

Уважно, скільки стало сили,

ступаю; в суцїї темноті
я не спіткнуся; в суцїї глухоті
я не зітхну.

Обличчя смерті біле —
вона прийшла мене забрать у гріб,
у вічний сон, у забуття жахливе,—
тебе хай не розбудить.

Я осліп,
її не бачу. Слух вернуть мені б —
її не чую: кличе, шепче сливе,
у темряві з'явитись.

І тоді
відчув я трепетання молоді,
о символе життя! — та не зуміє
життям жахїття, що в ярмі німіє,
життя зробити.

Я готов, готов
на все, тебе ношу я — укріпи
мене любовію, любов!

Спи-спи!

ДАРЕМНИЙ, МАМО

Даремний, мамо, острах твій,
що безсердечним я стаю,
що доля страдницька мою
синівську пам'ять відібрала.

Даремний, мамо, острах твій..
Чи я забув би в чорні дні
немилосердну, що мені
колись життя подарувала?

МАТЕРИНСЬКА ЛЮБОВ

Я геть усе розбив — до мрії, що цвіла в розкриллі,
і все я погасив — аж до зорі на небосхилі:
крізь тишу-німоту полинув на останнє ложе,
добивши на льоту усе — чи добре, чи вороже.

І мовив: смерті час прийшов. Та в тиші
прошепнула
ти, матері свята любов, і знов, непроминула,
постала в тьмі; відтак я глянув, сповнений тривоги,
і знічено закляк в полоні жаху крижаного.

Я геть усе розбив, та от все знову оживає
на дні очей твоїх і там живе у глибочині;
усе я погасив, та от все знову чисто сяє
у променях ясних, в живих твоїх очей зорінні.

Тебе в думках згадав — твій пульс повік не заніміє:
лице твоє пізнав — а серце хто, мені відкриє!
На цілий божий світ — моління благовісне,
колиска й заповіт — це ти, життя натхненна пісне.

Я геть усе розбив, але стоїш ти, непохитна,
і все я погасив, але сіяєш ти, привітна:
як загадка-граніт — і непроникна, і безмовна,
як полум'я в зеніт — і полум'ям безодня повна!

ПОТВОРА

Плід злочину й ганьби, потвора ти жахна,
для ока неприємна і холодна,
свій погляд одвернув і сатана
від тебе, а срамота химородна,
відкривши твого виду гидину,
в камінну обернулася стіну.

Потворо ницості, притиснута грудьми
ти до землі — вона твоя схорона,
вона тебе годує в надрах тьми
дванадцятьма отрутами дракона.
Ростеш, та не старієш, дивна гидь,
далеко над тобою час летить.

Потворо срамоти, без імені... І вхід,
і шлях, і вхід до тебе — незвичайна
загадка — доки сяє небозвід,
твого буття не виясниться тайна.
Не чуєш і не бачиш, але в сні
про звуки мрієш і про ясні дні.

Потвора ти, але як хочеться прийти,
проникнути до тебе в пільмі ночі!
О плоть жива, о дүше самоти,
в якому забутті і непороччі
я пестив би тебе! І як мене
твое зігріло б серце вогняне!

ВИДІННЯ

Відбилась неба даль свинцева — ані краю —
крізь льодяну кору в свинцевій тьмі води.
Самотній вкляк на лід і смутно прозираю
крізь нього: ані зір, ні сонця. Тут завжди:
ні ночі, ані дня, безбарвні та безслідні
крізь відображення моє проходять тіні. Рій
безбарвний, безупинний; мимолітні,
без напрямку, мети; їх вабить супокій...

Ось образ мій жахний являють води тії:
трима підводний куц в кривавих колючках
поранене чоло. А по моїх вустах
розлучені повзуть хаосу змії.
О скільки жал... Ще й камінь там лежить,
на грудях моїх камінь той тяжить.

Не там я, то не я! — Безбарвних
та безслідних
повз тінь мою проходить тіней рій,
не знаючи мети; їх вабить супокій...
Вони ідуть, ідуть, по них я, мимолітніх,
прочитую і жаль, і жах вини.
Проходять, переходять, не спляються вони.

СХІД СОНЦЯ

...Надовкруги криваве море грає,
йде хвиля наче вогняна.

В безодні то сміється, то ридає
диявол злотний; — глибина
темнюща піді мною... море грає.

...Це котить, котить перегуди-хвилі
життя розбурхане й брудне;
встромили ніж під серце руки милі,
жорстоко ранили мене,
і зяє рана... кров горить на хвилі.

...Вдивляюсь в ніжну глибину лазурі
посеред моря. Йде світлінь.
І проникає в душу після бурі
ранковий промінь. І глибінь
німіє... море виграє в лазурі.

...Це груди й серце знову ти зігріла
тією кров'ю, що зійшла
у море темне із мого тіла;
в стихії чистій ти була,
пролита крові... ти мене зігріла!

...Чарівне сяйво... сліпнуть очі.
Лиш хмара палахкий простір
закриє твій, а я в безоболочці
боюся відслонити зір
перед тобою... сліпнуть очі.

О НІ, НЕ ВИННА ТИ

Я — зовсім інший світ — отож не винна ти,
земне дитя, що мрій не знаєш чистоти,
ні, ні, не винна ти; від тебе я хотів
не сажі пристрасті — кришталевих почуттів.
Від тебе я хотів, щоб дзеркалом була ти
для дум і мрій моїх в самотині ясній,
чар-дзеркалом була ти, життя дала крилате
моєму свічку — холодній бронзі мрій.

О ні, не винна ти, я — зовсім інший світ;
не стьмарить дим чи пил морозний небозвід;
я зовсім інший світ, що зробиш ти для них,
для сніжних моїх слів і мріянь льодяних?
Що можеш ти зробити, не арфа яснозвучна,
що тасмницю в тьмі оплакує сама,
не арфа яснозвучна, душі моїй співзвучна,—
а радості-журби натхненниця сумна!..

ПРАГНЕННЯ

І знов я повний поривань,
і знов шляху моїх блукань
не видно ні кінця ні краю.

Ніщо мій погляд не впиня,—
вперед, до завтрашнього дня,
чи ж буде там причал,— не знаю.

ДЕМОН

Я — вихор, я — імла,
нема границь в моїм краю:
орлині маю два крила,
орлині кігті — я сталю.
Я вихор, я імла;
часу й мети не визнаю,
в пориві, розмаху без меж.
Я спека, іній — теж.

Ти ж полохлива голубиця.
Лякаєшся мене дарма.
Зі мною в парі будеш ти орлиця...
Благослови той день сама.

Загублену помежи інших душ,
Тебе знайшов я, всюдисущий, дуж.
Тебе далеко віднесу:
потойбік найсміліших мрій.
Тебе високо піднесу:
в самотині грізній,
де зір безмежний рух.
В мені — орлиний дух.
Моя домівка там.
Але я сам...

Хай буду — спека, буду — лід!
В огнях підземних я горів,—
Ніде нікого не зігрів,
Без цілі — рух мій, мій політ!
В надземну стужу вкаменів,
нікого остудить не вмів.

Ти полохлива голубиця;
лякаєшся мене дарма.
Зі мною в парі будеш ти орлиця...
Благослови той день сама.

У мене пазурі орла:
і жар, і лід,— все з висоти
в ясній гостроті.

Далеко... і високо... там,
де я живу одвіку сам,
ти подругою самоти
чуття в огнях заледениш,
в кривавім холоді згориш.

Тоді я кігтями орла
у плоть твою ввіп'юсь,
щоб визволити дух...
Над прахом і людьми високо
я здіймусь,
де зоряна імла —
весь зір і слух,—
вогнем візьметься твоя плоть,
а льодом стане дух!

І тяжко проклянеш ту мить,
коли вродилась ти на світ,
земля від твого плачу затремтить
і стрепенеться небозвід.

Та, будь готова повсякчас
наш спільний розпочати шлях:
адже мого безумства час —
до твого щастя найкоротший шлях!

У кігтях — будеш ти моя!
З тобою стрімко полечу
і, наче вітер над ріллею,
що лист жене, отак і я
закружеляю, закручу
тебе між небом і землею.

І те, чого жадаю сам,
тобі єдиній я віддам,
коли землі побачиш край,—
блаженство смерті, умирання рай...

Здійму я знову два крила
без цілі — у стрімкий політ,
я, вихор, я, імла,
у хижих кігтях — жар і лід...
І, розмахнувши два крила,
самотній, в неба вись німу
я, вихор, я, імла,
про тебе спомин підійму.

БЛАГОВІЩЕННЯ

Легенький подих — ангельське крило,
о ангел, о дитя,
зефірний подих — ангельське крило —
мені в жару овіює чоло;
солодкий сон... мене леліє він...
Зоря встає з далеких гін.

Мелодія в небесній течії,
о пісня, о дитя,
мелодія в чудесній течії
леліє думку, вгойдує її:
нова зоря встає з далеких гін,
і котиться святковий дзвін.

Душа моя і тужна, і німа,
о слізка, о дитя,
душа моя і мрійна, і німа —
сльоза з очей стікає тайкома:
святково-урочистий чую дзвін,
але крізь сон... це сон... це він...

ПОГАСЛО СОНЦЕ

Погасло сонце, місяця немає,
у небі не зійти зіркам рясним.
І я лежу, безсилий ворухнутись
під мороком навислим крижаним.

Замовкли звір і птиця: їхній голос
ніколи в світі вже не пролуна!
І я лежу, безсилий закричати —
могильна тиша ночі. Мов стіна.

І я лежу безсилий: проти мене
з мертвотним блиском непроникних віч
мовчазно, непорушно, незворушно
стоїть жахне сновидиво сторіч.

Не можу крикнуть, ні поворухнутись;
чудовисько, вгамовуючи сміх,
облизує останню краплю крові,
що висмоктана із грудей моїх...

ТИ ПРИЙДЕШ

Ти прийдеш, дню жаданий мій.
Утратив я свою могуть
в ту ніч, коли не міг заснути.
Ти прийдеш, дню-рятунку мій,
Розливши промені ясні,
відкривши вічність, ти мені
зорю запалиш в тьмі нічній.

Ти прийдеш, дню жаданий мій.
Вампіри жадібні вночі
злітались, кров мою п'ючи.
Ти прийдеш, дню-рятунку мій.
У морі змроку і яси
підтятий дух мій що є сил
підніме лагідний прибій.

Ти прийдеш, дню жаданий мій.
І прийде, тьмі наперекір,
в безсонні вимріяний мир.
Ти прийдеш, дню-рятунку мій.
Похмурий обрій спалахне,
та захищатимеш мене
ти, мій невтомний вартовий.

Ти прийдеш, дню жаданий мій.
Як дзвін, що ранок провістив,

тихіший, ніж ранковий спів,
ти прийдеш, дню-рятунку мій.
І я, розчулений, між скрух
оплачу — безтілесний дух —
свій труп, схололий і німий...

Ти прийдеш, дню жаданий мій!

ВІТЧИЗНА

Люблю тебе, вітчизно, тим-то й люта
скорбота у мені — неначе їдь,
під гнітом стоіменним гнусь, як віть,
несу я, раб, твої важкі стражденні пута...

Та що є ти? Оті зелені шати?
Руда земля на пагорбі крутім,
однаково безживна в дощ і грім,
де нині нам, а завтра — іншим бідувати?

У чому ти, вітчизно-ріднокраю?
Невже ти вся — оцей шумливий вир
вовків і кіз, який уздовж і вшир
розлився так, що і числа йому немає?

Чи ти не трепет маминого слова,
що першим уласкавило мій слух,—
чи не його живлющий творчий дух:
а слово те — буття завжди нова основа?

Але... воно в мені, тут, де кигиче
гірке минуле — темний гук сторіч —
і де майбутнє — недосяжний клич —
вечірні сні нашепче серцю таємниче.

І ти в мені, вітчизно-ріднокраю,
є ти у мене: радість, що — мов їдь...
Бо я під тягарем — неначе віть.
Є ти у мене — і мені кінця немає.

ДО ЛОРИ

Душа моя — мов клич. Душа моя — мов крик.

Я сам — підстрелена пташина:

адже ж душа від ран смертельних гине,
любові жар її опік...

Душа моя — мов клич. Душа моя — мов крик.

Що важать нині зустрічі й розлуки?

Пізнав докраю я пекельні болі й муки,
а в муках цих — любов навек!

Хоч близько міражі — до них далеко йти.

Життя сміється, сповнене принади;
жадібно прагне пристрасті й відроди
безтямна молодість знайти...

Хоч близько міражі — до них далеко йти.

Ти зводишся, промінна, перед мене,
не чуєш, як стогну й зову шалено,—
ти — плоть, примара — ти!

ЛЮБЛЮ ТЕБЕ

Люблю тебе — дитинно ніжна, повна втіхи,
як непорочний сон святих.

Ти — сон, що радощі мені звістує тихі
посеред злигоднів моїх,
і перший раз від сповіді у серці плаче
і доброта, і гріх —
ось днина й ніч в одно злились неначе.

Люблю тебе — твій день іще й не просяває —
у темряві пливеш,
я думаю: ти — це Вона! — тебе чекає
дух часу і безмеж;
тужу, вдивляюся в тумани понадводні,
до тебе прагнучи, — але ж
де я? Та ось — вже на краю безодні.

Люблю тебе за те, що з усміхом покори
заходиш у темнючий вир,
ніхто не вчує, як шалене море
на човен кипеться, мов звір;
не спинить і мене (за те ж тебе кохаю!)
ні просьба, ні докір —
себе згублю й тебе, мій любий раю...

НЕ БІЙСЯ І ПРИЙДИ

Повсюдна злоба шлях мені встелила,
я сію сім'я зла невмисне, де б не йшов;
на мить яку спинюсь — відкриється могила
всім ідеалам, і — вперед я рвуся знов:
так закліяла мене, так доля повеліла.
Та ти прийди, супроти лиха та біди,
не бійся і прийди.

Я чую в самоті, як зло віщують сови,
сичання гадів, жаб волання навісне;
день ловить погляд мій, ніч — позбавляє мови.
Щоб між слабкими не втопила міць мене,
на себе сам я мусив зводити намови...
Себе крушу — і їх од мене геть мете,—
прийди ж, дитя святе.

Прийди засвідчити, як в чорній безнадії
я прагну доброти, як в неї вірю я;
прийди засвідчити, яке тепло в завії
зуміла зберегти жива душа моя;
а ще засвідчити: бурхливий не міліє
мого кохання вир... Ніякої біди
не бійся і прийди.

ДВІ ДУШІ

Я не живу, ні,— я горю. Непримиренні
в мені зійшлися дві душі на прю:
ця — ангел, та — демон. Бурхливі, огненні —
у їхньому полум'ї весь я горю.

І де торкнуся — подвійний промінь запалає,
і в скелі чую двох сердець биття..
Нестерпне роздвоєння всюди сягає,
і попіл кружляє, мов пил забуття.

І засипає попіл той ворожі лиця,
Притрушує сліди мої сумні.
Я сам не живу — я горю! — і лишиться
в безмежжі цей попіл — мов слід по мені.

ТИ В БІЛІМ БУДЕШ

Ти в білім будеш — з гілкою маслини,
неначе ангел в білому вбранні...
Я думаю: якщо цей світ зрідні
тобі — він ще не згнів до серцевини.
І от, зневіру затоптавши в прах,
я знов, тривожний, спокою запраг.

Я розгорну обійми у довірі
і любі очі гритимуть мене.
Цілюще їхнє світло чарівне
я питиму у злагоді та мирі.
І просвітлію, надихнуся ним —
і знову світ побачу осяйним.

І хай насправді світ отой — руїна!
(Хіба ж то раз руїни на шляху
надibuвав я в темряву глуху?)
Я і тоді знайшов би неодмінно
уламки, із яких створив би сам
для нас для двох і світ новий, і храм.

ХОМА

«Грань в печі стає золою,
на спочинок час прийшов.
Крик... Тривога за стіною!
Хто над прірвою жахною
там, надворі, ходить знов?
На спочинок час прийшов.
Чий же поклик за стіною,
хто зриває сон мені,
люди чи вітри нічні?»

(Ми чота мужів, що йде до бою,
нас ти знаєш, о Хомо!
День творити йдем — над головою
смолоскипи несемо.
Завжди ми приходим на підмогу,
де сльоза туманить зір,
ми запалюєм од зір
факели й показуєм дорогу!
В темінь сонце несемо
відчини ж нам, о Хомо!)

«Я старий, не маю сили,
вістоносці дня святі!
Кров не грає, стинуть жили,
не до світла — до могили

гнуць мене літа круті.
Буде день в моїм куті?
Я старий, не маю сили,
я, здається, вже осліп —
де ж вогонь, де смолоскип?»

(Смолоскипи нам дощі та бурі
погасили, о Хомо!
Хмари їх закутали похмурі —
стало небо, як більмо.
Але іскри вирвуться з каміння,
і воскресне ще вогонь!
Ми роздмухаєм його,
ми йому в найбільше буревіння
вже погаснуть не дамо!
Посвіти ж нам, о Хомо!)

«Тут вогонь вже догоряє,
а надворі прірва зяє...
Хай світання йде само!»

(Поможи нам, о Хомо!)

«Помогти я вам не в силі,
ви мене оплачте, милі,
смерті на мені клеймо...»

(Пожалій нас, о Хомо!)

МАСКА

Вл. Василеву

Був карнавальний день, пора святкова
людей покликкала надвір; юрба
валила з міста. Наче той немова,
чия душа на скорбнощі слаба,
ішов і я. І неземні питання,
які ніхто ніколи не збагне
і не розв'яже, мучили мене.

Втім — музика! Легкий, немов зітхання,
чийсь дотик до лица: «Oh qu'il est triste! Гей, ти,
дорогу дай життю, дай, смерте, нам пройти!»

Вперед пройшла повз мене в ту хвилину
вакханка в масці, жартівливий сміх
лунав, коса лилась на голу спину,
як золота потік, і я не міг
очей відняти від тонкого стану...
Та раптом зникла в тім рою вона,
звучала тільки на́сміху луна,
мов клич жаги хмільний, безперестану,
і плоть жіноча в натовпі густім
мій ум зв'ялила запахом своїм.

За нею в незбагненному пориві
я йшов, як божевільний, і без сліз

в юрбі ридав: «Я — мрець, слова правдиві,—
мій дух давно вже кригою обріс,
і темна думка смертною косою
махає... маску я зірвав із дня,
і вічна темінь, гниль і порохня
відкрилася навік переді мною...

**В тайнописах твоїх, на таблицях знаття
нічого я не вздрів, крім смерті — о життя!»**

Серед гулкої, пишної забави
стотисячного міста, наче в сні,
шукаючи загубленої з'яви,
я говорив: «Чом не дано мені
спізнати щастя? Чом любов і ласка
покинули мене на забуття?
Коханий вбивче смерті, о життя,
що означає та весела маска?»
Я йшов. Було вже пізно, в темноті
жінки жбурляли в мене конфетті.

ТРАВНЕВА СУТІНЬ

Серпанкова сутінь, чаклунка заласна,
під шепіт мрійливий, легка, наплива:
— скорбот і радінь пречуття невиразне
у душу роняє туманні слова.

Серпапок зі зваби звівають зефіри,
цілує їй місяць обличчя сумне;
— прихований острах, захоплення щире,
бентежного, знову хвилює мене.

І тінь, прихилившись до тіні, німіє,
під золотом листя, тремка, розтає:
— до мрії закохано тягнеться мрія,
знайома знайому свою пізнає.

В ЧАС БЛАКИТНОЇ ІМЛИ

Моїм племінникам

Найдену, Малинці й Ганці

Сиджу й дивлюся крізь вікно я: діти
надворі бавляться — це їх пора ясна.
На їхніх лицах світиться весна,
але хіба не бачив я, як в'януть квіти?
Сиджу її дивлюсь:

на груди спомин впав, мов гніт.
Несамохіть мій зір минулу даль питає
про те, куди пішли мої шляхи в безкрає...
Одні ідуть сюди, а інші — на той світ,
за срібно-осяйним сховавшись кругозором.
Здибається життя зі смертю повсякчас.
Хто скаже — що є честь, а що — ганьба
і сором?

Боюся, діти, я за вас.
Над вашими голівками свій вічний хід
звершає сонце. Лиш воно примружить очі,—
у хмарах, як в димах, багріє небозвід.
Я знаю й спеки дні, і гроз часи урочі.
Давно чатую я — мої відходять дні...
З гіркотним посміхом на вас дивлюся, діти.
За цей спочинок мій хто б міг мене ганьбити?
Чекаю, аж коли завіса на вікні
впаде додолу. Враз світіння блискавок

проти ваш полудень і бурі гомін дикий
заглушить отоді безтямні ваші крики,
але я спатиму без снів і без думок.
Вечірній холод вас колись огорне ще,
обшарпаних, брудних. Меланхолійні чола
тоді похилите, і спомин гаряче
пектиме вас, немов жарина несхолола,
мов кінчик вбитої у груди вам стріли.
Вечірня позолоть вгорі поволі згасне,
залишиться там тільки тайна мрії неясна,—
і в цю годину, в час блакитної імлі,
коли змовкає шум, галасування денне,
ви сядьте, немічні, безсилі, при вікні,
про дещо спом'яніть, згадавши і про мене,—
тоді — «добраніч!» — прокажіть мені.

КЛИЧ

Се привид смерті поночі блука,
дбайливо саваном вкриває перелоги —
гострий подих всохлого листка
в засніжених полях ганяє до знемоги.

Я думаю про тебе, мамо,— там,
в замерзлій пазусі тії землі твердої:
я тужу без тебе, мамо, сам
засипаний... Звідсіль дороги ніякої.

Се привид смерті поночі блука
і познача в імлі могил незлічність,
спільницею ніч мовчить важка,
а з нею і мовчить живим мовчанням
вічність.

Я знаю, мамо, зимно тобі — там,
обійми крижані не одведеш руками.
І так само страшно тут, я сам:
безсонна думка дух отруєє ковтками.

Спинився привид смерті, не блука,
шукає місяць місця в хмар, що плинуть...
Чую: владний клич мене гука,
густіє темрява, готова і мене поглинуть.

МОЛИТВА

Моя душа озлоблена й жорстока... Нене,
пильна будь —
ненависний порок і зло шалене
в подисі моїм оживуть.

Дрижить в моїй руці рука — я знаю,—
тішитись дитя і йде...
Куди її веду? Чи до загубленого раю? —
Де ж ворота, двері де?

Та наді мною ти, печальний духу! Нене,
не засни —
дивися, мов зоря крізь ночі марево студене,
в слід злочинний з вишини.

Вона — дитина ще — жадає швидше якомога
в прірву кинутись, де страм і гріх.
Це я навчив її? О, перша перемога —
перший лицемірний сміх...

Від урвища синця до нової безодні —
в білих пелюстках іде вона,
пречиста й непорочна ще сьогодні.
йде, але куди іде, не зна!

Моя душа холодна і спрагнюща... Нене,
вчуй біду —
пильнуй нас — волю поламай мою тверду,
захисти дитя благословенне!

ПІСНЯ ЛЮДИНИ

*Доктору К. Кристеву,
моєму прихильному
вчителю, незмінному товаришу
і постійній опорі
в дні випробувань*

Я сущий в битії жахного урагану,
лечу крізь просторінь, поставши з океану
темнот, незбуджених, склубочених навкруг;
крізь безмір я лечу безперестану,—
невтомний і самотній дух.

Життя і смерть — мої міцні, одвічні крила,
але далечину очам імла закрила —
чи від шаленого польоту зір погас;
моя душа, могутня і безсила,
розмінює на миті час.

Одна за одною надія помирає...
Куди це я лечу? Кудись, в ніщо безкрає?
Любові, чи пітьмі, чи світлові навстріч?
До мене із хабсів долинає
знайомий, ніби рідний клич.

Крізь темні й мовчазні провалля та безодні,
і крізь потоки зір, що згаснути не годні,

заслуханий лечу — хто кличе і звідкіль? —
з надіями на хвилі благородні
в країну, де відомста й ціль.

А може, я лечу в засвіття без границі,
даремно вірячи в майбутні зоряниці —
сліпець пробуджений, незрячий все ж навік...
А може, в замурованій темниці
я чую тільки власний крик!

ВІРШІ

ПЕРЕД ТЮРЕМНИМ МУРОМ

Переді мною — хмурий, лютий,
тюремний, вкритий мохом мур.
Іржава брама. Камінь кутий.
Тьма безпромінних амбразур.

Стоїть він свідком грізнослівним
розпусти, скверни, лихоліть;
овіяний прокляттям гнівним,
облитель кров'ю, він стоїть.

Стоїш, німий... Кажу я стиха:
«Коли б ти, муре, говорив,—
яку б то мисль нову на втіху
ти, речнику, нам появив?»

Кривавих слів нової пісні
навчив би, певне, ти співця,—
і клич його грізний, зловісний,
страшніший був би од свинця!»

Стоїш, німий... Кажу я стиха:
«Коли б ти, муре, впав ураз,
яку б картину пекла й лиха
тоді розкрив би ти для нас?»

Стоїть, мов скеля понад морем,
і смерть таїть у глибині,
на небі хмарищем суворим
вкриває зір рої ясні.

Та день наступить неминучий.
нарине хвиль буремних плин
і зрушаться граніти з кручі
в безмежний шир — у шум глибин.

Настане час — і вихор добрий
порозганяє хмари тьми,
і зорями укритий обрій,
радіючи, побачим ми.

Ще прийде день, від сліз і крові
оміє він камінну путь,
і гніву бурі стрімголові
тебе, злий муре, геть зметуть!

* * *

1900—1901

Скрізь ворожнеча, злий шепіт чути,
змія вливає в серця отрути:

б р а т б р а т а нині мов і не знає...

Поріддя кровожерне, люте,—
над нами демон війни витає...

Розуме, зблисни! Ти, яснолике,
звій темінь, сонце! Сліпці-каліки
навіть хай бачать пащеку гробу...

Хай змирить доброта навіки
душі, повергнуті в дику злобу.

* * *

Життя дрібні турботи все сплутали. Безсилий,
міркуєш, мимоволі аж серце заболить;
О мрії, мрії, мрії... А з ким, о боже милий,
людина зможе муки душевні розділить?

Орел в залізній клітці, і слабне дух тривожний,
дрімає напівсонний: солодка самота;
чи стерниться досада убивча — кожний, кожний
день — жалюгідна людська базарна суєта?

NOTATA

I

Сприйми чутливо подих часу,
життя збагнувши до основ,—
ти станеш всім близький одразу,
але співай нам про любов.

Будь свідком, о, моя царівно,
ти, що в душі тебе таю,
чий милий погляд — сила дивна —
пильнує всяку мисль мою...

Скажи, хіба пісні безтямні,—
засвідчуй це і стій на тім —
не гімни, співані у храмі,
любві храмі золотім?

II

В якому заповзятті-шалі
ти ідеал сприймав колись!
Чому ж безвольної печалі
дитячі сльози полились?

Ти бився в лапах злої сили,
страждав, блукальцем живучи...

Чого ж ти хочеш? — щоб терпіли
проміння сонячне сичі?

Тебе нема кому втішати —
здуло, неначе вітром, всіх...
В нікчем — чи як тоді? — шукати
для себе співчуття і втіх?

Добру служитимем — докуки
і біди нас не обминуть;
отож забудь незгоди й муки
і мужем — дійсно мужем! — будь.

III

Історія — це імена:
їм і кінця немає...
Та безліч воєн. А війна
своє світило називає.

Так, знаю й іншу боротьбу —
в ній бачу я людину.
І може, сотням похвальбу
складати треба без упину.

Бо от — герой: куди вже ти! —
але спитай у нього,
чи він зумів перемогти
в житті своїм себе самого?

Непереможного щокрок
зла пристрасть надмагає...
І часто лавровий вінок
злочинну голову вінчає.

IV

— Хай навіть із твоїми боліннями злигодніми
не знають рівних віщі зорі,
але у порівнянні із муками народними
вони — мала краплина в морі.

Порад моїх захочеш? — ти до пуття збагни-таки
потреби хваленого віку —
і бід своїх побачиш тоді мерзенні витоки
через чужі, яких — без ліку.

І сам тоді запрагнеш, покликаний повинністю,
іти дорогою важкою
серед отих обранців, для кого завше цінністю
є труд... з лопатою й сапою.

V

...Я про юрбу тут мовлю! — а не про нього, звісно,—
про ту юрбу строкату, недбалу і гулящу,
що заливає площі. Ти в лица подивись-но:
вони не людські — вовчі... А вовка — вдар у пащу!

Народ же — ти це знаєш — він ходить за сохою,
над грядкою гне спину, довбає землю, сіє,
з сокирою у стужу бредє в ліси зимою:
для нього труд — відрода, для нього труд — надія.

Не криюся з любов'ю: люблю його такого,
люблю отак, як може лиш батька син любити:
солоного у жартах, в наївності смішного,
із вадами дрібними і усміхом відкритим.

Але поглянь: у тернах лежать поля навколо,
порослі бур'янами, що соки п'ють, затяті...
І все ж ніщо полів тих не виснажить ніколи,
вони завжди — плодючі ґрунти нерозпочаті.

VI

Мені не страх ні осуду, ні суду —
не завше правду світ несе.
Мені не страх! — нехай в темниці буду,
а тільки... совість над усе.

Вона — сторожа, котра ні хвилинки
у грудях наших не дріма:
пильнує наші помисли і вчинки —
і непомітна, і німа.

Ми все в дорозі, у нестримнім русі —
і нас втішає це.

Йдемо назустріч розцвілій спокусі,
а там — приховане сильце.

А десь... «Злочинець підлий і нікчемний!» —
раптовий голос прозвучить,—
«Злочинець!» — гримне присуд потаємний —
і світ потьмариться за мить.

Закриємось: «Злочинець!» — скрізь по стінах
якийсь пекельний пише дух;
втікаємо: «Злочинець!» — по камінних
майданах шепіт лине вслух...

Мені не страх ні осуду, ні суду —
не завше правду світ несе.
Мені не страх — нехай закутим буду,
а тільки совість — над усе!

* *
*

Кінець надходить рабського страждання,
кінець надходить і судьби раба,—
не марне, ні, добро ані старання,
не марна споконвічна боротьба.

* *
*

Мене, любко, не кохай,
молодості не збавляй,
я мандрівець, котрих мало,—
зло мене сюди пригнало.

Я залишив рідний дім,
матінка самотня в нім;
жде самотня, жде єдина —
пригорнути хоче сина.

Бо для неї я один —
радість, щастя довгождане.
Хто ж, коли не рідний син,
її старості догляне?

КРОКІС

Тільки-но сонце несміливе
дарує перші поцілунки
тихим нивам —
а ти голівоньку, крокосе,
підводиш радісно назустріч
хмарам-гривам.
Весняний первістку жаданий,
кому, кому твоя усмішка
срібнокрила?
Ніколи, мабуть, ще маляти
не вабила так, не манила
ненька мила!
Невже ніяка чорна думка
в чолі пресвітлім не сховалась,
квіте любий?
Можливо, завтра, вже замерзши,
опустиш голову, зазнаєш
злої згуби?
Питаю марно. Ти спокійно
тендітне личенько купаєш
у промінні,
яке сьогодні розливає
щедротно звеселіле сонце
у височіні.

Безжурно квітни! Щире серце,
зігріте щастям, розцвітає
так на волі
й не хоче думати про горе
майбутнє і такі неждані
зойки-болі.

* *
*

Борня, кров, сльози — як звичайно:

«Останні, першість здобуваймо!»

О людська суєта!

Цар — був «всеблагий», раб «нікчемний» —

чи не для двох у світ підземний

єдині воротá?

* *
*

Я не шукав утіх нітрохи,
вітрів і праху не шукав,
та і якоїсь там Голгофи,
здається, теж не обіцяв.

Я жив лиш мрією святою,
найнеземнішим з почуттів:
земля була мені чужою,
хоча того я не хотів.

І з посміхом, який невдахам
так личить,— гість поміж людей —
пішов я найкоротшим шляхом
до вихідних дверей...

ВОІСТИНУ ЩАСЛИВ

Воістину щаслив, хто може
спокійно погляд зупинити
і гідно шлях свій оцінити,
шлях курячий,— щаслив той, боже!

Воістину щаслив, хто може
хребта згинати як захоче
і сяйво зрить у життєночі,
сріблясте,— він щасливий, боже!

Але блаженний той, хто може
таких щасливих обминути,
розмов смердючих, тьфу, не чути,
людських розмов,— прости, о боже!..

БІЛЯ ДОМАШНЬОГО ВОГНИЩА

— Божа бачив я тепер,
Гойнин Златі теж вернувся...
А якщо братусь не вмер,
він повернеться, матусю?

— Ох, недоленька гірка!..

— Гей, малеча, як не стидно:
матір смутите! Кийка
всім п'ятьом схотілось, видно.
Ну ж бо, цитьте! Жінко, й ти
розвела мокву. Ану-те!
Петра, бог його прости,
нам уже не повернути.
Годі, чуєш?..

— Сину мій,
як це тільки пережити?
Хто тобі в землі чужій
зможе свічку запалити?
Зночі не зімкнула віч:
десь найшла його сорочку

і над нею цілу ніч
проридала... Мій синочку!..
— Годі, жінко, й дівора
он розплакалась. Не треба!
Нас одна земля сира
візьме всіх колись до себе...

БІЖЕНЦІ

Я бачу — нещастя й жах! —
по всіх дорогах і шляхах
ідуть старці обдерті й кволі.
То Македонії сини,
то біженці з землі війни,
то діти горя і недолі.

Згоріло все, худоба, дім,
одне життя зосталось їм,
от і летять вони з вітрами,
немов над Рілою ліси
осінні рвуться від грози,
і листя падає між нами.

Он сивий дідуган іде,
малого правнука веде;
в селі незнаному, чужому
шукає, божевільний, він
своєї хати, рідних стін,
свого, вже спаленого, дому.

Он юна мати з немовлям
прийшла сама під божий храм
і руку скорбно простягає
по милостиню, а в очах

немає осороми — страх,
лиш страх в очах її палає.

Он там, на вулиці, дівча
стоїть, як згашена свіча...
Що буде з нею, сиротою?
І в грубій свиті із сукна
вона красуня чарівна...
на хліб заробить срамотою.

Я зустрічаю ледь живу
побитих матерів дітву,
і серце в гніві й горі тоне.
Вони, ті сироти сумні,
від неба й людської звірні
ждуть милосердя й оборони.

Якби я знав, що бог стоїть
над світом і на всю ту бідь
він дивиться, глядач холодний,
я б, не вагаючись, прорік,
метнувши грім на трон господній:
будь, боже, проклятий навік!

СІЗІФ

*З приводу відомих народних заворушень,
що сталися у нас недавно*

Увага, безтурботні! Дурненькі дітлахи,
до пороху не лізьте із факелом вогненним!
Бо... серце розтерзають важких громів жахи,
отруїтеся димом, давким і нескінченним...

Ланці Вулкан могутній виковає нехай,
а велетня зв'яжіте і — не дражніть картинно:
він трусоне плечима, розлючений украй,
ланці на шиях наших повпснуть неодмінно.

Ніж —

до кісток сягає — несамовитий рев!
Народ від болю стогне — то не квиління моря...
Отверз вуста гарячі, розгніваний, мов лев,
свинцем їх не залити: в них дикі зойки горя...

Народ — Сізіф! Віддавна приречений страждать,
немов у підземеллі — у сліпоті духовній,
котити камінь сірий під вигуки проклять —
по вічній кручі світу, холодній і безмовній.

Вкриває піт кривавий насуплене чоло,
і зморений нетяга все ближче до вершини,

де відпочинок буде... Та камінь — вічне зло,—
знов падає в бездонне провалля котловини.

Триває це віками.

О нелюди — боги!

Невже ще вам замало жахливих мук титана?
На шлях його сипнули ви гори піщуги,
під ноги — колючки, щоб знов кровилась рана?

А може б, вам хотілось, щоб голову свою
під неблаганний камінь підставив раптом страдник
й, задавлений, замовкнув?

Чи в вашому раю
стривожить сон спокійний
біди й жури челядник?

Остерігайтесь! Гляньте... хіба чужий вам страх?
Сізіф хапає скелю! — Куди він мітить, в кого?
І як її він кине — Олімп впаде у прах,
Аж небеса здригнуться від гуркоту страшного.

МОЯ СПОВІДЬ

Од світанкової зорі
давав поради вам:
як співати, як любити —
як повноцінно жити.

До вечорової зорі
я не навчився сам!
Так співав я, так любив...
О, як я мало жив!

ПРИМІТКИ

Ця збірка композиційно укладена за принципом подачі віршів у першому томі п'ятитомного видання творів Пейо Яворова (Софія, «Български писател», 1977). Упорядники видання виходили з того, що поет прагнув до «єдиної» книги, основу якої бачив у своїй останній прижиттєвій збірці «Вслід за тінню хмар» (1910). Тексти в ньому подано з урахуванням тих поправок, які вніс Яворов до авторського екземпляру своєї підсумкової книги, готуючи її перевидання. Тут було ще раз перегруповано цикли, поставлено присвяти і т. ін.

Перший розділ нашого видання подає твори зі збірки «Вслід за тінню хмар», перевиданої 1914 року, невдовзі по смерті поета. У другому — вміщені вірші з циклів, публікованих у періодиці, а також ті, що випали з різних збірок (при підготовці посмертного видання). З неопублікованих за життя поета творів до цієї збірки увійшли «Сізіф» та «Моя сповідь».

ОСІННІ МОТИВИ

Вірші цього циклу публікувалися в журналі «Мисль» протягом 1899—1900 рр., однак у кінцевому варіанті цикл сформувався лише у збірці «Вслід за тінню хмар» (1910). При підготовці видання фактично повністю перероблено останній вірш.

ОДНОМУ ПЕСИМІСТОВІ

Написаний в результаті ідейної суперечки з найближчим приятелем, вірш є, за висловом акад. Г. Цанева, найяскравішим прикладом «народницького соціалізму» Яво-

рова. Разом з «Мене, любко, не кохай» відкриває список численних публікацій поета у «Мислі» (вересень 1898 року).

ВІВЧАРСЬКА ПІСНЯ

Перший твір, під яким стоїть псевдонім поета — Яворов («Мисль», січень 1899 р.).

В'ЯЗНІ

Написано в кінці 1901 року з приводу ув'язнення 40 македонських болгар після вчинення актів революційного терору в Малій Азії. Неодноразово передруковувався в македонських бойових листівках і газетах.

ГАЙДУЦЬКІ ПІСНІ

Паралельно з публікацією в «Мислі» на початку 1903 року друкувалися поокремо в редакційній Яворовим у Македонії газеті «Свобода або смерть». У стильовому плані близькі до творів інших тогочасних авторів, написаних у дусі народної пісні, що було однією з причин значного числа пародій на них.

ПІСНЯ ПІСНІ МОЇЙ

Цей твір, що відкриває збірку «Безсоння» (1907), сприймається не лише як поетичний маніфест другого періоду творчості Яворова, але і новонароджуваного болгарського символізму загалом.

НАГОРУ!

Дослідники вбачають у цьому творі своєрідну поетичну репліку проти популярного вірша І. Вазова «На Ком». Відштовхування від теми або назви творів своїх колег чи літературних вчителів можна простежити на прикладі багатьох віршів поета.

БЕЗ ДОРОГИ

У минулому були спроби трактувати цей, а також ряд інших віршів Яворова, як передчуття поетом своєї трагічної долі. Сучасні дослідники пов'язують тему «бездоріжжя», сліпоти у творчості Яворова з його відчуттям постійного страху втратити зір.

ДЕМОН

У перших публікаціях — з епіграфом із поеми «Демон» М. Лермонтова, поезію якого Яворов розцінював як «досконалішу сповідь власної душі». Вилучаючи епіграф у останній збірці, поет, очевидно, мав на меті підкреслити самостійність твору.

БЛАГОВІЩЕННЯ

Під віршем стоїть дата — 25 березня 1906 року — день, коли поет познайомився з Міною Тодоровою.

ТИ ПРИЙДЕШ

Цим віршем поет закриває збірку «Безсоння».

ДО ЛОРИ

Вперше надруковано у 1906 році під заголовком «Стогін». У 1914 році Яворов змінив заголовок і поставив підпис — «Драгалевський монастир, серпень 1906 р.» — день і місце офіційного знайомства поета із своєю майбутньою дружиною. Остання назва дала підставу пізнішим дослідникам створити романтичну версію про ранню закоханість П. Яворова у Лору.

ЛЮБЛЮ ТЕБЕ

Разом з віршами «Перстень з опалом», «Не бійся і прийди» та ін. складає цикл «Листи. День самоомани», при-

свячений Міні Тодоровій. Коханням до Міни натхнені і інші твори (зокрема, «Молитва», «Дві душі», «Ти будеш в білім»), які є вершиною любовної лірики Яворова.

ХОМА

Спроба розробки євангельської притчі про Хому Невірного, у якій автор, однак, відходить і від сюжету, і від смислу самої притчі. Один із небагатьох у творчості Яворова типово символістських віршів. Із перекладених тут творів сам автор відносив до таких вірші «Вітчизна», «Дві душі», «Пісня про людину».

МАСКА

При підготовці збірки «Вслід за тінню хмар» до перевидання поет поставив присвяту Вл. Василеву — літературознавцеві, своєму приятелю, який допомагав напівсліпому Яворову вносити правки до текстів.

В ЧАС БЛАКИТНОЇ ІМЛИ

Яскравий приклад психологічного трагедійного твору з глибоким соціальним підтекстом; розцінюється як «поезія безнадійності». Трьома десятиліттями пізніше вірш надихнув гостросоціальну полемічну репліку болгарського поета-антифашиста Н. Вапцарова «Не бійтесь, діти!» Присвята племінникам, дітям сестри поета Катерини Найденової, поставлена 1914 року.

ПЕРЕД ТЮРЕМНИМ МУРОМ

Один із перших опублікованих віршів поета (ж. «День», 1896 р.); до прижиттєвих збірок не включався.

НОТАТА

Цикл повністю друкувався у журналі «Общо дело» («Спільна справа») двома публікаціями у травні — червні 1901 року (№ 16 та № 18); третій і п'ятий вірші циклу включалися також і до збірок.

«КІНЕЦЬ НАДХОДИТЬ РАБСЬКОГО СТРАЖДАННЯ...»

Надрукований 17 березня 1903 року в газеті «Свобода або смерть».

БІЖЕНЦІ

Ідея твору, опублікованого 1905 року, виникла після придушення Іллінденського повстання. Готуючи збірку «Безсоння», автор редагує і послідовно скорочує вірш, журнальний варіант якого мав строфи з 12 рядків.

СІЗІФ

Віршеві передує епіграф «З приводу відомих народних заворушень, що сталися у нас недавно». Сучасне літературознавство трактує його як конкретний відгук на селянський бунт у с. Тростеник 16—19 квітня 1900 року проти введення т. зв. «десятини» (а не на повстання в с. Дуранкулак, згадуване в передмові). Уже в травні Яворов надсилає вірш до «Мислі». У листі-відповіді К. Кристев просить автора уточнити «в прозі», як слід бачити паралель між Сізіфом і народом. Пояснення Яворова, очевидно, не переконали редактора, і вірш не був надрукований.

МОЯ СПОВІДЬ

Вірш записаний до шкільного альбому доньки К. Кристева Офелії 3 лютого 1906 року.

З М І С Т

«Я не живу, ні,— я горю...»

Василь Моруга .

5

ПОЕЗІЇ

ВСЛІД ЗА ТІННЮ ХМАР (1914)

Каліопа

Переклав Станіслав Реп'ях .

29

Лист опалий

Переклав Роман Лубківський .

39

Великдень

Переклав Дмитро Павличко .

40

Біля моря

Переклав Василь Моруга .

42

О, не запитуй

Переклав Дмитро Білоус

43

Дивак

Переклав Василь Моруга .

44

Бабусина казка

Переклав Роман Лубківський .

45

Осінні мотиви (I—V)

Переклав Станіслав Реп'ях

47

Одному песимістові

Переклав Василь Моруга .

50

Весна	
<i>Переклав Станіслав Реп'ях .</i>	52
Вівчарська пісня	
<i>Переклав Станіслав Реп'ях .</i>	53
Травень	
<i>Переклав Станіслав Реп'ях .</i>	54
Шаленці	
<i>Переклав Станіслав Реп'ях .</i>	55
На ниві	
<i>Переклав Станіслав Реп'ях .</i>	58
Завзятий Павлета і юна Агліка	
<i>Переклав Микола Бажан .</i>	61
Град	
<i>Переклав Микола Бажан . .</i>	63
Епітафія	
<i>Переклав Роман Лубківський</i>	68
Ніч	
<i>Переклав Дмитро Білоус .</i>	69
Заповіт	
<i>Переклав Василь Моруга .</i>	78
Вірмени	
<i>Переклав Станіслав Реп'ях .</i>	79
В'язні	
<i>Переклав Роман Лубківський</i>	81
Гайдуцькі пісні (I—IV)	
<i>Переклав Дмитро Білоус . .</i>	83
Пісня пісні моїй	
<i>Переклав Микола Бажан . .</i>	88
Присвята	
<i>Переклав Роман Лубківський</i>	92

Друзі	
<i>Переклав Василь Моруга .</i>	93
Тіні	
<i>Переклав Роман Лубківський . .</i>	94
«Сяйнисті дві зорі очей — душа дитяти...»	
<i>Переклав Дмитро Павличко .</i>	95
Зустріч	
<i>Переклав Роман Лубківський</i>	96
Ідилія	
<i>Переклав Дмитро Павличко .</i>	97
Моїй сестрі	
<i>Переклав Василь Моруга .</i>	98
Нагору	
<i>Переклав Микола Бажан .</i>	99
Без дороги	
<i>Переклав Роман Лубківський .</i>	100
Даремний, мамо	
<i>Переклав Василь Моруга .</i>	103
Материнська любов	
<i>Переклав Василь Моруга .</i>	104
Потвора	
<i>Переклав Дмитро Павличко .</i>	105
Видіння	
<i>Переклав Роман Лубківський</i>	106
Схід сонця	
<i>Переклав Дмитро Павличко .</i>	107
О ні, не винна ти	
<i>Переклав Роман Лубківський</i>	109
Прагнення	
<i>Переклав Дмитро Білоус .</i>	110

Демон	
<i>Переклав Роман Лубківський .</i>	111
Благовіщення	
<i>Переклав Василь Моруга .</i>	115
Погасло сонце	
<i>Переклав Роман Лубківський</i>	116
Ти прийдеш	
<i>Переклав Василь Моруга .</i>	117
Вітчизна	
<i>Переклав Василь Моруга .</i>	119
До Лори	
<i>Переклав Микола Бажан</i>	121
Люблю тебе	
<i>Переклав Дмитро Павличко .</i>	122
Не бійся і прийди	
<i>Переклав Василь Моруга .</i>	123
Дві душі	
<i>Переклав Василь Моруга .</i>	124
Ти в білім будеш	
<i>Переклав Василь Моруга</i>	125
Хома	
<i>Переклав Дмитро Павличко</i>	126
Маска	
<i>Переклав Дмитро Павличко .</i>	128
Травнева сутінь	
<i>Переклав Василь Моруга .</i>	130
В час блакитної імлі	
<i>Переклав Микола Бажан .</i>	131
Ключ	
<i>Переклав Роман Лубківський .</i>	133

Молитва	
<i>Переклав Дмитро Павличко .</i>	134
Пісня людини	
<i>Переклав Дмитро Павличко .</i>	136
ВІРШІ	
Перед тюремним муром	
<i>Переклав Микола Бажан . . . .</i>	138
«Скрізь ворожнеча, злий шепіт чути...»	
<i>Переклав Роман Лубківський . .</i>	140
«Життя дрібні турботи все сплутали»	
<i>Переклав Роман Лубківський . . . .</i>	141
Notata (I—VI)	
<i>Переклав Василь Моруга . . . .</i>	142
«Кінець надходить рабського страждання...»	
<i>Переклав Роман Лубківський . . . .</i>	147
«Мене, любко, не кохай...»	
<i>Переклав Роман Лубківський . . . .</i>	148
Крокіс	
<i>Переклав Станіслав Реп'ях . . . .</i>	149
«Борня, кров, сльози — як звичайно...»	
<i>Переклав Роман Лубківський . . . .</i>	151
«Я не шукав утіх нітрохи...»	
<i>Переклав Василь Моруга . . . .</i>	152
Воістину щаслив	
<i>Переклав Василь Моруга . . . .</i>	153
Біля домашнього вогнища	
<i>Переклав Василь Моруга . . . .</i>	154

Біженці	
<i>Переклав Дмитро Павличко</i>	156
Сівіф	
<i>Переклав Станіслав Реп'ях .</i>	158
Моя сповідь	
<i>Переклав Василь Моруга</i>	160
Примітки . .	161

Литературно-художественное издание
Серия «Жемчужины мировой лирики»

ЯВОРОВ ПЕЙО

ЛИРИКА

С болгарского

Составитель

В а с и л и й В а с и л ь е в и ч

М о р у г а

Киев, издательство художественной
литературы «Днипро»

На украинском языке

Редактор О. С. Зелик

Художник М. Д. Шевченко

Художній редактор О. І. Клименко

Технічний редактор О. М. Грищенко

Коректор Н. І. Забаштанська

ИБ № 3679

Здано до складання 28.12.87.

Підписано до друку 12.02.88.

Формат 60×84¹/₃₂. Папір друкарський № 1.

Гарнітура звичайна нова. Друк високий.

Умовн. друк. арк. 5,115. Умовн. фарбовідб. 6,219.

Обл.-вид. арк. 4,814. Тираж 2500 пр.

Зам. 8-5. Ціна 80 к.

Видавництво художньої літератури «Дніпро».

252601, Київ-МСП, вул. Володимирська, 42.

Київська книжкова фабрика «Жовтень».

252053, Київ, вул. Артема, 25.

Яворов П.

Я22 Лірика: Пер. з болг. / Упоряд., передм. В. Моруги.— К.: Дніпро, 1988.— 171 с. (Перлини світової лірики).

ISBN 5-308-00197-9

Яворов П. Лирика.

Збірка знайомить читача з творчістю класика болгарської літератури (1878—1914). Неспокійна і чутлива душа, вічний шукач життєвої істини, поет сказав про себе: «Я не живу, ні,— я горю». Його вірші, сповнені глибокого гуманізму, відображають сокровенні надії широких народних мас Болгарії. До справжніх ліричних перлин належать поезії про кохання.

Книжкою твори П. Яворова виходять на Україні вперше.

Я $\frac{4703000000-216}{M205(04)-88}$ КУ8.600.88

ББК 84.4Бл

ВИДАВНИЦТВО
ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ
«ДНІПРО»

*Виходять у світ
та готуються до друку*

Поезія

Серія «Перлини світової лірики»

1988 рік

Дж. Леопарді

Поезії

Переклад з італійської

Ця книжка вперше знайомить українського читача з творчістю видатного італійського поета-романтика Джакомо Леопарді (1798—1837). Полум'яний борець і сумовитий філософ, він прагнув пояснити і змінити світ. Палко бажаючи душевного тепла — «Мені не треба ні шани людської, ні слави, ані ще чогось такого,— мені потрібна сама лише любов»,— поет стикався тільки з байдужістю і презирством. Усе його життя — боротьба за людську гідність. Надзвичайно вразливий мрійник і водночас людина, наділена сильною волею і гострим розумом,— таким був поет у житті, таким він був і в своїй творчості.

1989 рік

Саят-Нова

Лірика

*Переклад з вірменської,
грузинської, азербайджанської*

У збірку ввійшли вибрані вірші видатного вірменського поета-ашуга (1712—1795), чия творчість мала значний вплив на розвиток вірменської, грузинської, азербайджанської літератур. Він був придворним співцем та музикантом грузинського царя Іраклія II, але через зіткнення з придворною знаттю ашуга постригли в ченці. В багатьох своїх творах поет відобразив соціальну нерівність і гноблення, прагнення до свободи. Домінуючою в його ліриці є тема кохання. Високопоетичні вірші народного співця зберегли популярність до наших днів.

**Ш А Н У В А Л Ь Н И К И
П О Е З І Ї!**

У видавництві «Дніпро»
в серії
«Перлини світової лірики»
готуються до видання
такі книжки:

Леопарді Дж. П о е з і ї
(З італійської)

Саят-Нова. Л і р и к а
(З вірменської,
грузинської,
азербайджанської)

80 к.